

Werken aan een toekomstbestendige economie

Onderzoek als 'bouwsteen' voor de
Economische Visie Haarlem

Stec Groep aan Gemeente Haarlem

Evert-Jan de Kort, Juriën Poulussen & David van Doesburg
18 november 2019

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding: een nieuwe economische visie voor Haarlem	6
1.2 Doel: 'bouwsteen' voor de economische visie	7
1.3 Onderzoeksvragen en uitgangspunten	7
1.4 Leeswijzer	7
2 Welke ontwikkelingen vinden er plaats in Haarlem?	8
2.1 Mismatch tussen banen en beroepsbevolking	8
2.2 Hoger opgeleiden reizen vaker met het OV naar hun werk.....	11
2.3 Kennisintensieve bedrijven meest aantrekkelijk voor Haarlem	13
2.4 Verschil in doelgroep tussen mono- en multifunctionele locaties	20
2.5 Samenwerking regionaal (MRA) en in triple helix essentieel	22
3 Wat is nodig om de groei van de stad te faciliteren?	24
3.1 Haarlem heeft een 'basisbehoefte' aan consument-verzorgende bedrijvigheid.....	24
4 Ontwikkelscenario's voor de EVH	28
4.1 Twee richtingen om 0,4 banen per inwoner te behalen	28
4.2 Mate van inzet op ontwikkeling circulaire economie.....	32
5 Conclusies	34

Samenvatting

Aanleiding: een nieuwe economische visie voor Haarlem

De Nederlandse economie groeit, en de Haarlemse economie daarmee ook. Haarlem stond afgelopen jaar in de top van werkgelegenheidsgroeiers in Nederland en is onderdeel van dé huidige economische hotspot: de Metropoolregio Amsterdam. Tegelijkertijd is economische groei geen vanzelfsprekendheid. Een andere dynamiek wordt veroorzaakt door nieuwe, fundamentele economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Deze fundamentele ontwikkelingen vragen om een actuele beleidsmatige koers om werkgelegenheid te behouden, aan te trekken en te stimuleren, en te werken aan een goed ondernemings-, vestigings- en investeringsklimaat.

Om de stedelijke dynamiek in Haarlem te behouden heeft de gemeente zichzelf een ambitie gesteld om minimaal 0,4 baan per inwoner beschikbaar te hebben. Nu de gemeente Haarlem voornemens is om minimaal 10.000 nieuwe woningen te realiseren, is deze ambitie een uitdaging geworden. In het bijzonder omdat de beschikbare ruimte om te bouwen schaars is en verschillende bestaande werklocaties als 'ontwikkelzone' voor woningbouw zijn aangewezen. Om de komende jaren een effectief economisch beleid te voeren, en om de positieve economische ontwikkeling van de afgelopen jaren voort te zetten, stelt de gemeente een nieuwe economische visie op. Dit onderzoek dient daarvoor als bouwsteen.

Belangrijke ontwikkelingen voor Haarlem (demografie, economie, pendel en ruimtegebruik)

Naast de majeure economische en maatschappelijke ontwikkelingen (robotisering, circulaire economie, etc.) is een aantal ontwikkelingen op Haarlems niveau geanalyseerd, zie hieronder.

Analyse	Toelichting
Mismatch tussen banen en beroepsbevolking	- Aantal werkenden groeit 'beleidsarm' met ongeveer 6.000 mensen tot 2030 en blijft stabiel tot 2040; 'beleidsrijk' groeit het aantal werkenden volgens 'Groeit van de stad' met ongeveer 8.000 mensen'. De groep hoger opgeleiden groeit het hardst. - Haarlem heeft meer laagopgeleide banen en minder hoogopgeleide banen dan dat qua beroepsbevolking bij de gemeente past. Richting 2030 en 2040 wordt dat verschil, bij een gelijkblijvende verdeling van banen naar opleidingsniveau, groter.
Hoger opgeleiden reizen vaker met het OV naar hun werk	- Keuze voor vervoersmiddel voor woon-werkverkeer verschilt naar opleidingsniveau en afstand. Hoger opgeleiden kiezen vaker voor de trein als vervoersmiddel voor woon-werkverkeer dan lager opgeleiden. Lager opgeleiden kiezen daarentegen vaker voor de auto of de bus. - De belangrijkste oorzaak van het verschil is zeer waarschijnlijk de overeenkomst in bereikbaarheid tussen woon- en werklocatie (ofwel: start- en eindlocatie van de reis). - De keuze voor het vervoersmiddel voor woon-werkverkeer is zo gezien ook meer afhankelijk van ruimtelijk beleid en de afspraken die overheid, bedrijfsleven en gemeentelijke vervoeraanbieders maken, dan van opleidingsniveau op zichzelf. Dit zijn beleidsmatig dan ook de belangrijkste 'knoppen om aan te draaien'.
Kennisintensieve bedrijven zijn voor Haarlem het meest aantrekkelijk	- Haarlem bevindt zich in een bestendige economische groeiregio. De economische groei in Haarlem en omgeving zet ook op langere termijn voort. De prognoses voor de gemeente zijn positief in zowel een laag als een hoog economisch groeiscenario. - Qua omvang zijn op dit moment met name de consument-verzorgende sectoren al groot in Haarlem. Het gaat dan om banen in bijvoorbeeld de bouw, detailhandel, horeca, onderwijs, recreatie en zorg. Dat beeld past bij de omvang van Haarlem, maar ook bij de regionaal verzorgende functie van de stad voor het westelijk deel van de MRA (m.n. Zuid-Kennemerland en IJmond), als ook de toeristische aantrekkingskracht van de gemeente. - Met name voor dienstverlenende, kennisintensieve en creatieve bedrijven heeft Haarlem positie. Acht sectoren zijn op basis van bovenstaande gegevens het meest kansrijk voor Haarlem: (1) zorg, (2) onderwijs, en (3) cultuur, sport en recreatie, (4) advisering en zakelijke dienstverlening en (5) ICT, (6) kennisintensieve afdelingen van bedrijven (7) bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie.

Analyse	Toelichting
Verschil in doelgroep tussen monofunctionele- en multifunctionele locaties	- De laatste jaren vindt er een verschuiving plaats. Onpersoonlijke, monofunctionele, grijze locaties buiten de stad raken uit de mode bij hippe bedrijven, terwijl multifunctionele, groene locaties met een goede OV- en fietsbereikbaarheid steeds aantrekkelijker worden. - Daarnaast vindt er een verschuiving plaats van het 'oude' monofunctionele denken en scheiden van functies naar een toenemend multifunctionele gebieden en meervoudig ruimtegebruik. Bijvoorbeeld door wonen, vrije tijd en werken in een gebied te mengen, maar ook door het stimuleren van energieopwekking op daken. - Het ruimtelijk-economisch beleid in Haarlem moet in ieder geval op regionaal niveau voorzien in een diversiteit aan plekken. Rond vervoersknopen is het belangrijk om functies met een hoge mensendichtheid te realiseren en enerzijds is het aantrekkelijk om functies zoveel mogelijk te stapelen ten behoeve van intensivering, maar anderzijds betekent dat niet dat het onvermijdelijke gevolg is voor monofunctionele werkgebieden. - Mono- én multifunctionele milieus zijn allebei belangrijk voor de regionale economie. Dat is een aanbeveling om in woongebieden, bijvoorbeeld de ontwikkelzones, ook ruimte te behouden voor werk. Het gaat dan (dus) niet om de traditionele 'kantoren in de plint', maar om interessante, levendige en multifunctionele woon-werklocaties. Op die manier kan een locatie als de Oostpoort ook een stedenbouwkundige vloeiende overgang vormen naar de werklocatie Waarderpolder Haarlem Businesspark.
Samenwerking (MRA) en in triple helix essentieel	- Afstemming op regionaal-/MRA-niveau is essentieel voor bovenlokale opgaven: - Een regionale portefeuille werklocaties waar alle bedrijven die bijdragen aan de doelstellingen van de regio kunnen vestigen; van hippe, creatieve bedrijven, tot innovatieve bedrijven, tot zwaardere, circulaire hubs. - Afspraken over aanleg en onderhoud van infrastructuur, en concessies tussen overheid, bedrijfsleven vervoersaanbieders om OV-gebruik te bevorderen. - Profitering en acquisitiekracht voor specifieke clusters. - Triple helix voor overheid overstijgende opgaven, waaronder in ieder geval: - Het verkleinen van de mismatch tussen opleidingsniveau beroepsbevolking, bijvoorbeeld door het onderwijsaanbod beter aan te laten sluiten op de toekomstige arbeidsbehoefte van Haarlemse bedrijven. - De transitie van de circulaire economie, die in deze jonge fase gepaard gaat met een hoge mate van samenwerking tussen bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden, en een relatief hoge mate van 'trial and error' (experimenteeruimte) en 'gewoon doen'. Voor het opzetten van succesvolle pilotprojecten wordt samen met triple helix-partners budget en capaciteit gevonden, en worden risico's gedeeld.

Haarlem heeft een basisbehoefte aan consument-verzorgende banen

De groei van de stad levert op zichzelf een behoefte op aan consument-verzorgende bedrijven. Kinderen moeten immers naar school, mensen moeten verzorgd worden, de Haarlemmer gaat zijn huis (ver)bouwen, wil naar muzikles, et cetera. Voorzien in deze 'basisbehoefte' is essentieel om de groei van de stad gelijk op te laten met behoud van de al hoge de quality of life. Onder consument-verzorgende sectoren vallen dus sectoren die in de regel meegroeien naar gelang het aantal inwoners in het verzorgingsgebied, zoals (detail)handel, horeca, onderwijs, zorg, cultuur, sport en recreatie. Naar verwachting levert de groei van de consument-verzorgende sectoren 3.000 tot 5.000 banen op t/m 2030. Dat is niet voldoende om de doelstelling van 0,4 te behalen, waarvoor minimaal 6.000 banen nodig zijn (o.b.v. 'Groei van de stad' ongeveer 8.000 banen).

Twee richtingen om 0,4 banen per inwoner te behouden: kennisintensief en circulair

Er worden op basis van de analyses tot slot twee kernkeuzes neergelegd. De eerste keuze gaat over acquisitie-inzet en daarbij horende ruimteclaim van bedrijven. Aan de hand van de analyse van 'aantrekkelijke sectoren' zijn er op hoofdlijnen twee acquisitierichtingen te onderscheiden. Beide richtingen zijn kansrijk om tot de gewenste ratio van 0,4 banen per inwoner te komen, maar ze onderscheiden zich van elkaar in type mensen, omvang en type van de ruimteclaim en randvoorwaarden.

1. Inzetten op de sectoren die qua opleidingsniveau goed aansluiten op de werkzame beroepsbevolking in Haarlem: advisering en zakelijke dienstverlening, ICT en overige kennisintensieve bedrijvigheid, zoals kennisintensieve afdelingen van bedrijven, zoals R&D-afdelingen en (hoofd)kantoorfuncties, of bedrijven die binnen hun sector bovengemiddeld kennisintensief zijn, zoals gerobotiseerde industrie en logistiek. Bij maximale beleidsinzet op intensief ruimtegebruik is minimaal 157.500 m² (3.000

consument-verzorgende banen) + 80.000 m² (per 1.000 kennisintensieve banen) aan ruimte nodig, die voor een belangrijk deel in gemengde woon-werkgebieden kan worden ingevuld.

2. Inzetten op bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie. Met name de service-economie en 'waste management' hebben een positief marktperspectief in Haarlem, maar in feite gaat het ook om bijvoorbeeld reparatie en revisie. Indien de insteek is om een circulaire hub te ontwikkelen, zal naast de consument-verzorgende ruimteclaim (157.500 m²) – uitgaand van maximaal intensiveren – een additionele vraag van 96.750 m² per 1.000 circulaire banen ontstaan. Invulling in gemengde woon-werkgebieden komt slechts sporadisch voor.

De twee keuze gaat niet over een ruimteclaim – dat zat in de vorige keuze – maar over verdere verdeling van gemeentelijke capaciteit en inzet. Uitgangspunt van onderstaande keuze richtingen is dat het stimuleren van de circulaire economie een streven is dat terugkomt in de economische visie. Op hoofdlijnen zijn er twee mogelijke houdingen te onderscheiden:

1. Een passieve houding, waarin de gemeente zich beperkt tot haar formele taken en hiermee in de juiste randvoorwaarden voorziet. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het opstellen van een passend bestemmingsplan, ondernemers helpt in vergunningsprocedures, en marktpartijen wegwijs maakt in het woud van regels opdat zij zonder bureaucratische belemmeringen aan de slag kunnen.
2. Een actieve houding, waarin de gemeente mee-ondernemt, mede risico draagt en budget en capaciteit inzetten voor het stimuleren van de transitie van de circulaire economie.

Aanvullend, niet gekwantificeerd in dit onderzoek, komt nog een ruimteclaim als gevolg van uitplaatsing van banen/bedrijven die niet in de ontwikkelzones kunnen blijven en autonome groei van bestaande bedrijven.

1 Inleiding

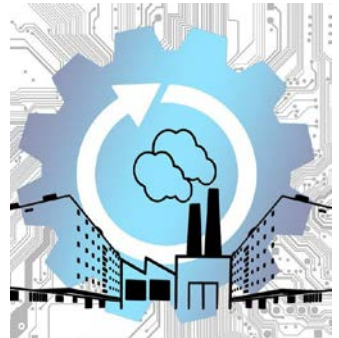
1.1 Aanleiding: een nieuwe economische visie voor Haarlem

Haarlem: een groeiende economie en veel intrinsieke potentie voor verdere ontwikkeling

De Nederlandse economie groeit, en de Haarlemse economie daarmee ook. Haarlem stond afgelopen jaar in de top van werkgelegenheidsgroei in Nederland en is onderdeel van dé huidige economische hotspot: de Metropoolregio Amsterdam. De *quality of life* in Haarlem is hoog, er is veel talent aanwezig in de stad en er is ervaring met samenwerking tussen gemeente, ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen. Kortom, de intrinsieke potentie en randvoorwaarden voor verdere economische ontwikkeling lijken in Haarlem op orde te zijn.

Nieuwe uitdagingen dienen zich aan in 'de economie van morgen'

Tegelijkertijd is economische groei geen vanzelfsprekendheid. Een andere dynamiek wordt veroorzaakt door nieuwe, fundamentele economische en maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de transitie naar een circulaire economie¹, digitalisering, smart industry en robotisering. Door deze externe factoren veranderen ook de eisen die bedrijven stellen aan hun omgeving en datzelfde geldt voor hun werknemers. Deze fundamentele ontwikkelingen vragen om een actuele beleidsmatige koers om werkgelegenheid te behouden, aan te trekken en te stimuleren, en te werken aan een goed ondernemings-, vestigings- en investeringsklimaat.

Uitgangspunt voor de gemeente: het minimaal behouden van een werkgelegenheidsratio van 0,4

Om de stedelijke dynamiek in Haarlem te behouden heeft de gemeente zichzelf een ambitie gesteld om minimaal 0,4 baan per inwoner beschikbaar te hebben. Nu de gemeente Haarlem voornemens is om minimaal 10.000 nieuwe woningen te realiseren, is deze ambitie een uitdaging geworden. In het bijzonder omdat de beschikbare ruimte om te bouwen schaars is en verschillende bestaande werklocaties als 'ontwikkelzone' voor woningbouw zijn aangewezen. Voor het behoud van een stad in balans is focus op het behouden, aantrekken en stimuleren van werkgelegenheid van belang. Gelijk opgaande ontwikkeling van wonen en werken zorgt namelijk voor een inclusieve stad, beheersbare woon-werkpendel en een gezonde arbeidsmarkt.

Om daarop in te spelen werkt de gemeente aan een nieuwe economische visie

Om de komende jaren een effectief economisch beleid te voeren, en om de positieve economische ontwikkeling van de afgelopen jaren voort te zetten, stelt de gemeente een nieuwe economische visie op. Het moet een visie worden die Haarlem de komende jaren wederom een sterke basis voor groei biedt. De visie moet een stip op de horizon zijn en aangeven waar Haarlem zich economisch naar wil ontwikkelen. Daarnaast moet in de visie een toekomstperspectief geschetst worden, waarbij ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen actief worden betrokken. En moet de visie een leidraad zijn voor vestigings- en uitbreidingsvragen, positioneringsvraagstukken en de profilering van Haarlem in de Metropoolregio Amsterdam. De nieuwe economische visie moet de komende periode tot stand komen in nauwe samenwerking met ondernemers, koepelorganisaties, belangenverenigingen en kennis- en onderwijsinstellingen in de stad.

¹ In de Ontwerp NOVI (Nationale Omgevingsvisie) is het realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie zelfs als nationaal belang en opgave benoemd.

1.2 Doel: 'bouwsteen' voor de economische visie

Dit rapport dient als bijlage bij de economische visie en bespreekdocument in het traject

Dit rapport is opgesteld aan het begin van het traject naar de nieuwe economische visie. Het is primair een onderzoeksrapport, waarin beknopt uiteen wordt gezet hoe Haarlem er economisch voorstaat, welke demografische en economische ontwikkelingen er op Haarlem afkomen, en voor welke opgave Haarlem staat. Het rapport dient in deze fase om de harde feiten over de Haarlemse economie op tafel te krijgen en dient als bouwsteen voor de economische visie.

Het onderzoek in dit rapport stoelt volledig op data-analyse

Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit rapport is volledig uitgevoerd aan de hand van data- en deskanalyse. Daarvoor zijn kwantitatieve en kwalitatieve gegevens uit gemeentelijke en openbare databases geanalyseerd. In dit onderzoek is dus niet gesproken met stakeholders en de resultaten zijn ook (nog) niet bij hen geverifieerd. Het verifiëren en wellicht aanscherpen van de resultaten uit dit onderzoek moet plaatsvinden in de participatierondes die later in het traject naar de nieuwe economische visie worden georganiseerd.

1.3 Onderzoeksvragen en uitgangspunten

In dit onderzoek wordt een antwoord gegeven op vijf vooraf vastgestelde onderzoeksvragen, namelijk:

1. Welke type banen zijn toekomstig nodig in Haarlem, en welke ruimteclaim, positionering en randvoorwaarden horen daarbij?
2. Wat leveren bedrijven de stad op?
3. Wat levert een toekomstige universiteit op?
4. Hoe kunnen we de bestaande woon-werkbalans behouden en wat is de meest ideale woon-werkbalans voor de stad?
5. Wat is de impact van de groei van de stad demografisch gezien?

De resultaten van de analyses en het antwoord op bovenstaande vragen zijn vertaald in verschillende ontwikkelscenario's voor de groei van de stad. De ontwikkelscenario's zijn geschreven vanuit de ambitie om minimaal een werkgelegenheidsratio van 0,4 baan per inwoner te behouden, en dienen als basis voor het gesprek dat gedurende het traject met elkaar moet worden gevoerd.

Dit rapport is beschreven in de context van bovenstaande onderzoeksvragen. Het doel van het rapport is dan ook niet geweest een om totaaloverzicht te verschaffen van de Haarlemse economie, alle beleidsinspanningen tot zoverre en alle onderzoeken die tot zoverre zijn uitgevoerd.

1.4 Leeswijzer

- Hoofdstuk 2 geeft een inzicht in de belangrijkste ontwikkelingen op het vlak van demografie, economie, pendel en ruimtegebruik, ten behoeve van het beantwoorden van de onderzoeksvragen.
- Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de banenontwikkeling en bijbehorende ruimteclaim voor consument-verzorgende functies die inherent gepaard gaan met de groei van de stad. Deze kengetallen vormen de basis voor de ontwikkelscenario's in het volgende hoofdstuk.
- Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de voornamelijk keuzes die volgen uit de onderzoeksvragen en analyses. De keuzes zijn geschreven vanuit de doelstelling van 0,4 banen per inwoner, en zijn omschreven aan de hand van de thema's die in de economische visie centraal staan: woon-werkbalans, gezonde arbeidsmarkt, duurzaamheid en circulaire economie, samenwerking MRA en triple helix.
- Hoofdstuk 5, tot slot, is een concluderend en resumerend hoofdstuk en geeft expliciet antwoord op de onderzoeksvragen.

2 Welke ontwikkelingen vinden er plaats in Haarlem?

In dit hoofdstuk is beknopt beschreven welke relevante ontwikkelingen er plaatsvinden in Haarlem. Daarbij beperkt dit rapport zich tot de ontwikkelingen die van belang zijn voor het beantwoorden van de vraag: Welk type banen zijn toekomstig nodig in Haarlem; en welke ruimteclaim, positionering en randvoorwaarden horen daarbij?

2.1 Mismatch tussen banen en beroepsbevolking

Aantal werkenden groeit met ongeveer 6.000 mensen tot 2030

Op dit moment wonen er ongeveer 161.000 mensen in Haarlem. Dat aantal groeit naar 2030 naar verwachting ongeveer 175.500 mensen; een toename van 14.500. Niet alle Haarlemmers werken. Een deel is te jong, terwijl een ander deel gepensioneerd is. Een ander deel van die groep is bijvoorbeeld arbeidsongeschikt of is om andere redenen niet beschikbaar. Naar 2030 groeit het werkzame deel van de beroepsbevolking met ongeveer 6.000 inwoners, is de 'beleidsarme' verwachting²³. Met andere woorden, naar 2030 zijn er ongeveer 6.000 nieuwe banen nodig om de Haarlemmers van werk te voorzien. Minstens 5.600 banen zijn nodig om op de komma het ratio van 0,4 banen per inwoner te handhaven.

In 2018 lag het aandeel zzp'ers binnen de gemeente Haarlem op 16% van alle werkenden, hoger dan het landelijk gemiddelde van 12%. In lijn met de historische ontwikkeling van het aantal zzp'ers en de groeiende voorkeur om als zelfstandige te werken, verwachten we dat het aandeel zzp'ers tot 2030 gegroeid zal zijn tot ongeveer 20%. Binnen de groep van 6.000 extra werkenden tot 2030, resulteert dit in een toename van ongeveer 1.200 zzp'ers.

Tabel 1: Bevolkingsontwikkeling t/m 2030 (beleidsarm)

Leeftijdscategorie	Totale bevolking 2019	Totale bevolking 2030	Verwachte ontwikkeling	
0-20 jaar	35.323	37.467	+2.144	+6%
20-45 jaar	55.361	60.729	+5.368	+10%
45-65 jaar	42.865	44.307	+1.442	+3%
65+	27.540	33.162	+5.622	+20%
Totaal	161.089	175.665	+14.576	+9%

Bron: Haarlem in cijfers (2019)

Naar 2040 groeit het Haarlemse inwoneraantal verder tot ongeveer 183.500 mensen. Opvallend: de verwachting is dat (het werkzame deel van) de beroepsbevolking na 2030 niet meer toeneemt. De groei is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de leeftijdscategorie 65+. Tegelijkertijd moet daarbij worden

² Vanwege het detailniveau van de beschikbare gegevens rekenen we voor 'beroepsbevolking' met de leeftijdscategorie 20 t/m 65 jaar. De beroepsbevolking bestaat uit personen die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking), of - die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking). De formele CBS-definitie van 'beroepsbevolking' omvat een grotere groep, namelijk de leeftijdscategorie 15 t/m 75 jaar. De hier gepresenteerde cijfers zijn dan ook een relatief lage inschatting. Gemeente Haarlem (DIA) rekent voor beleid wel vanaf 15 jaar.

³ Daarbij is gerekend met de huidige participatiegraad in Haarlem (89%); de participatiegraad definiëren we als het werkzame deel van de beroepsbevolking.

opgemerkt dat prognoses over deze lange termijn met veel meer onzekerheid gepaard gaan. In het vervolg van dit rapport is dan ook gerekend met enkel de cijfers t/m 2030⁴.

Overigens rekent de gemeente in haar document 'Groei van de stad' zelf met een 'beleidsrijke' groei van 10.000 nieuwe woningen, 20.000 nieuwe inwoners en daarmee een behoefte aan 8.000 nieuwe banen in 2025; en 15.000 nieuwe woningen, 30.000 nieuwe inwoners en daarmee een behoefte aan 12.000 nieuwe banen in 2040. Vanuit de gemeentelijke ambities is de urgentie voor nieuwe banen dan ook groot.

Tabel 2: Indicatieve bevolkingsontwikkeling t/m 2030

Leeftijdscategorie	Totale bevolking 2019	Totale bevolking 2030	Totale bevolking 2040
0-20 jaar	35.323	37.467	38.831
20-45 jaar	55.361	60.729	57.242
45-65 jaar	42.865	44.307	43.733
65+	27.540	33.162	43.835
Totaal	161.089	175.665	183.641

Bron: Primos (2019)

Groep hoger opgeleiden groeit het hardst

Op dit moment is het aandeel hoger opgeleiden van de beroepsbevolking in Haarlem bovengemiddeld ten opzichte van de gehele Metropoolregio Amsterdam (MRA). In Haarlem is 51% van de inwoners hoger opgeleid, terwijl het gemiddelde in de MRA 34% bedraagt. De verwachting is dat het aandeel hoger opgeleiden de komende jaren zal groeien, het aandeel middelbaar opgeleiden blijft ongeveer gelijk, terwijl het aandeel lager opgeleiden gaat dalen. Naar 2030 groeit het aantal hoger opgeleiden in de Haarlemse beroepsbevolking met ongeveer 9.000 mensen, is de verwachting. Het aantal lager opgeleiden daalt met ongeveer 3.000 mensen.

Bij die inschatting is rekening gehouden met twee onderliggende ontwikkelingen:

- Landelijk groeit het aantal hoger opgeleiden, terwijl het aantal lager opgeleiden afneemt⁵. Scholieren en studenten 'stapelen' meer en 'een leven lang leren' wordt actief gestimuleerd.
- De huizenprijzen in Haarlem en omgeving zijn bovengemiddeld ten opzichte van zowel Nederland als de MRA en blijven naar verwachting stijgen⁶.

Tabel 3: Ontwikkeling werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Werkzame beroepsbevolking 2019 (afgerond)		Werkzame beroepsbevolking 2030 (afgerond)		Verwachte ontwikkeling	
Laag	15.000	17%	12.000	10-15%	-/-3.000	-/-20%
Middelbaar	28.000	32%	28.000	30%	0	0%
Hoog	45.000	51%	54.000	55-60%	+9.000	+20%
Totaal	88.000		94.000		+6.000	

Bron: Haarlem in cijfers (2019); CBS (2019)

Groeiende mismatch tussen opleidingsniveau beroepsbevolking en beschikbare banen

Het gevraagde opleidingsniveau voor het banenaanbod in Haarlem is over het geheel lager dan het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking. Haarlem beschikt over ongeveer 68.000 banen in totaal, waarvan ongeveer 22.500 banen voor hoger opgeleiden, 11.500 banen voor middelbaar opgeleiden

⁴ Kanttekening: in beide gehanteerde bevolkingsprognoses wordt een beleidsarme inschatting gemaakt van de bevolkingsgroei op basis van de huidige kennis, bekende woningbouwontwikkelingen en bekend beleid. Toekomstige ontwikkelingen of beleidsinspanningen kunnen dan ook effect hebben op deze cijfers.

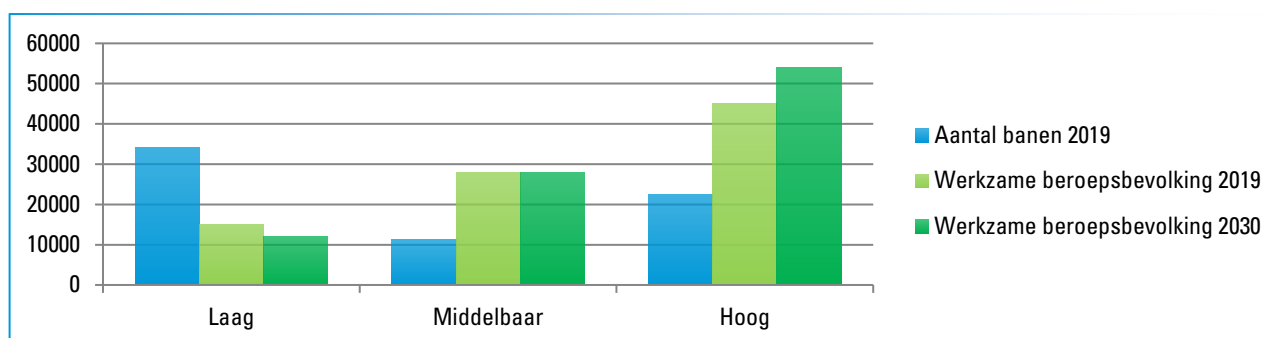
⁵ Bron: CBS (2019)

⁶ Bron: CBS (2019), NVM (2019)

en 34.000 banen voor lager opgeleiden⁷. Er is dus sprake van een mismatch tussen de beroepsbevolking en het banenaanbod^{8, 9}. Haarlem heeft meer laagopgeleide banen en minder hoogopgeleide banen dan dat qua beroepsbevolking bij de gemeente past. Richting 2030 en 2040 wordt dat verschil, bij een gelijkblijvende verdeling van banen naar opleidingsniveau, groter.

Deze mismatch heeft twee voorname effecten. Allereerst leidt een groeiende mismatch tot een groeiend aantal woon-werkverplaatsingen. Op dit moment reizen lager opgeleiden (< 50% van het aantal banen; circa 34.000) in de ochtendspits van elders naar Haarlem om te werken, terwijl hoger opgeleiden hiervoor de stad uit reizen. Ten tweede bemoeilijkt een groeiende mismatch het werkzoekenden uit Haarlem om een geschikte baan te vinden in Haarlem zelf.

Figuur 1: Groeiende mismatch tussen opleidingsniveau beroepsbevolking en beschikbare banen

Bron: Haarlem in cijfers (2019); CBS (2019)

INTERMEZZO – WAT IS DE OORZAAK VAN DEZE MISMATCH?

Vooropgesteld, op basis van de beschikbare data is niet met volledige zekerheid te achterhalen wat de oorzaak is van de mismatch tussen het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en beschikbare banen. Wel zijn er twee onderliggende ontwikkelingen die zeer waarschijnlijk medeoorzaak zijn:

- Meer dan de helft van het banenaanbod in de consument-verzorgende sectoren is toegespitst op lager opgeleiden. Wanneer de gemeente groeit in aantal inwoners, groeit ook de behoefte aan consument-verzorgende functies¹⁰.
- Haarlem heeft een regionaal verzorgende functies, zowel voor consumenten als bedrijven. De stad is historisch gezien altijd een verzamelpaats van werkgelegenheid geweest. Veel bedrijven zitten er naar verwachting mede vanwege de bereikbaarheid, arbeidspotentieel, onderwijs, en centrale ligging in de regio.

⁷ Op basis van kengetallen voor de verdeling van banen naar opleidingsniveau per sector (bron: CBS, 2019). Lokaal kunnen deze kengetallen afwijken van de werkelijkheid.

⁸ Kanttekening: er zijn naast opleidingsniveau (lager, middelbaar, hoger) geen gegevens beschikbaar over opleidingstype (alpha, bèta, gamma) of -richting. In de praktijk kan daarin ook een match of mismatch zitten.

⁹ Kanttekening: een volledige match op lokaal niveau is vaak ook niet haalbaar en vanwege het schaalniveau niet werkbaar. Gemeenten zijn in de regel geen zelfvoorzienende geografische gebieden en maken onderdeel uit van het regionale, nationale en internationale geheel. Wel is het vanuit de mobiliteitsopgave zinvol om de mismatch tot een minimum te beperken.

¹⁰ Onder consument-verzorgende sectoren vallen sectoren die in de regel meegroeien naar gelang het aantal inwoners in het verzorgingsgebied, zoals (detail)handel, horeca, onderwijs, zorg, cultuur, sport en recreatie.

2.2 Hoger opgeleiden reizen vaker met het OV naar hun werk

Keuze voor vervoersmiddel voor woon-werkverkeer verschilt naar opleidingsniveau en afstand

Hoger opgeleiden kiezen vaker voor de trein als vervoersmiddel voor woon-werkverkeer dan lager opgeleiden. Lager opgeleiden kiezen daarentegen vaker voor de auto of de bus. Woon-werkverplaatsingen over de gemeentegrenzen – dus over grotere afstand – leiden tot een relatief hoger trein- en autogebruik, ten koste van de fiets en de bus¹¹. In zijn algemeenheid kan men dan ook stellen dat 1.000 banen voor hoger opgeleiden minder auto- en busbewegingen en meer treinbewegingen veroorzaken dan 1.000 banen voor lager opgeleiden.

De gemiddelde reisbereidheid verschilt ook per opleidingsniveau. Naarmate mensen hoger zijn opgeleid (en/ of een hoger uurloon hebben), is men bereid verder te reizen. Hierbij geldt wel; slechts 10% van de bevolking is bereid meer dan een uur (enkele reis) te pendelen¹².

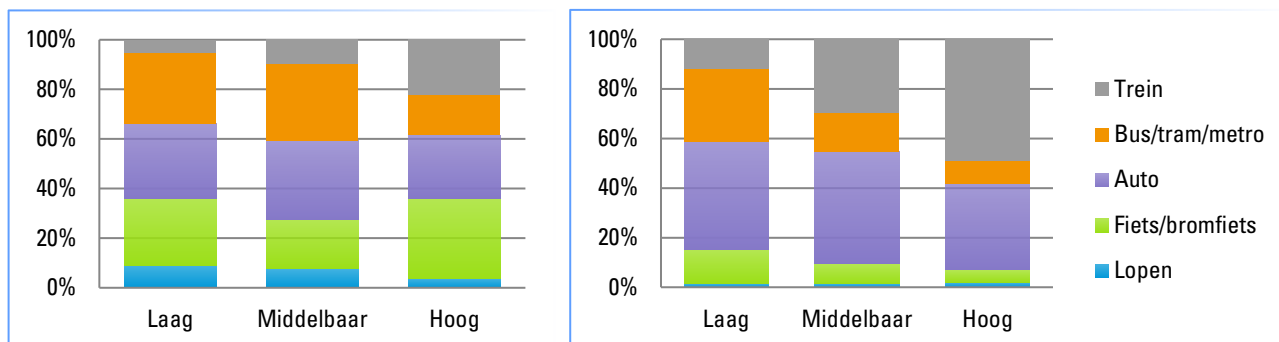
Ruimtelijk beleid en vervoersconcessies beleidsknoppen om woon-werkverkeer naar OV te bewegen

Dat verschil wordt overigens slechts voor een klein deel verklaard door persoonlijke voorkeuren of bijvoorbeeld verschillen in milieubewustzijn. De belangrijkste oorzaak van het verschil is zeer waarschijnlijk de overeenkomst in bereikbaarheid tussen woon- en werklocatie (ofwel: start- en eindlocatie van de reis). Met andere woorden, er wordt pas voor het openbaar vervoer gekozen als de haltes nabij de woonlocatie én de werklocatie liggen, en als het aantal keer overstappen tot een minimum wordt beperkt. Twee voorbeelden om dat te illustreren:

- Banen voor hoger opgeleiden concentreren zich de laatste jaren in toenemende mate op- of rond stationslocaties en hoger opgeleiden wonen ook bovengemiddeld vaak in steden met een goede treinverbinding. (Bovendien is er sprake van een 'pushfactor': de woonlocatie van deze groep heeft vaak een slechte autobereikbaarheid en beperkte mogelijkheid om te parkeren voor de deur.) Als gevolg hiervan reist deze groep relatief vaak met de trein.
- Banen voor lager opgeleiden zijn juist bovengemiddeld vaak gevestigd op bedrijventerreinen, die vaak matig of slechts bereikbaar zijn met de trein of bus. Daarnaast wonen lager opgeleiden ook vaker buiten de steden, in woonkernen met geen of matige treinverbinding. De werklocatie is vanaf de woonlocatie alleen met een paar keer overstappen bereikbaar. Als gevolg hiervan kiezen lager opgeleiden relatief vaak voor de auto.

De keuze voor het vervoersmiddel voor woon-werkverkeer is zo gezien ook meer afhankelijk van ruimtelijk beleid en de afspraken die overheid, bedrijfsleven en gemeentelijke vervoeraanbieders maken, dan van opleidingsniveau op zichzelf. Dit zijn beleidsmatig dan ook de belangrijkste 'knoppen om aan te draaien'.

Figuur 2: Woon-werkverplaatsingen naar vervoerstype naar opleidingsniveau binnen de eigen gemeente (links) en over de gemeentegrenzen heen (rechts)

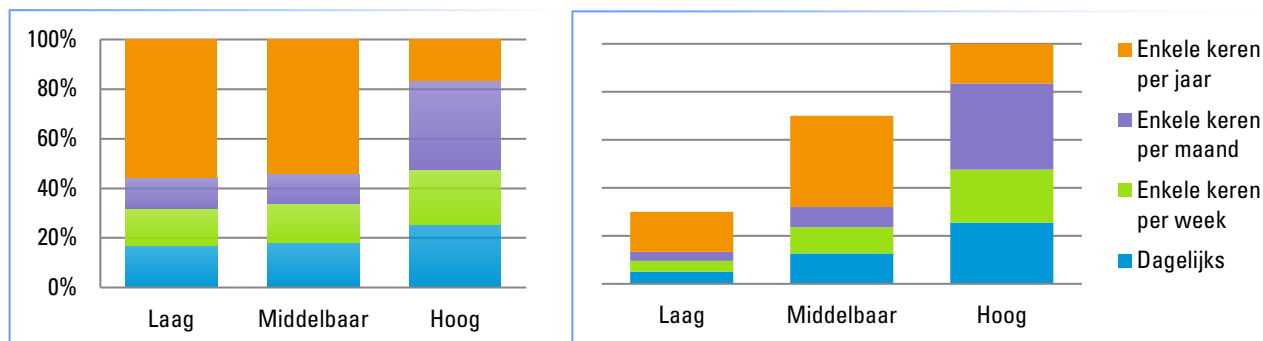

Bron: CBS OVIn – Cijfers hebben betrekking op de gehele Randstad

¹¹ Kanttekening: de groeiende populariteit van- en stimuleringsregelingen voor de elektrische fiets, als ook de investeringen in snelfietspaden hebben naar verwachting een positief effect op het gebruik van de (elektrische) fiets als vervoersmiddel voor woon-werkverkeer, ook over grotere afstand.

¹² Bron: Atlas voor gemeente, 2018.

Figuur 3: Woon-werkplaatsingen naar frequentie naar opleidingsniveau procentueel (links) en in absolute verhoudingen (rechts)

Bron: CBS OViN – Cijfers hebben betrekking op de gehele Randstad

STUREN OP OV-GEBRUIK VOOR WOON-WERKVERKEER, HOE DOEN ZE DAT ELDERS?

De afspraken die overheid, bedrijfsleven regionale vervoersaanbieders met elkaar maken hebben dus veel invloed op de keuze voor een vervoersmiddel voor woon-werkverkeer. Het gaat dan niet noodzakelijkerwijs over meer haltes en een andere dienstregeling. Hieronder enkele voorbeelden om OV-gebruik te stimuleren elders in het land:

- **Last mile** – De NS investeerde afgelopen jaren succesvol in de OV-fiets, Greenwheels en P+R Q-Park om de keuze voor de trein aantrekkelijker te maken. Op bedrijventerrein Barneveld-Noord en het gelijknamige station investeerden gemeente, provincie en regionale vervoersaanbieder (Syntus) samen in een eigen OV-fietsdienst: Keobike.
- **Routing** – De keuze voor het OV wordt beïnvloed door de afstand van en naar het station zoals de reiziger die ervaart, niet zoals die objectief is. Een aantrekkelijke wandelroute of een logische, rechte weg hebben een positieve invloed op die ervaring. De NS investeerde afgelopen jaren al flink in het winkelaanbod op stations om de ervaring ter plaatse te verbeteren.
- **Smart Mobility** – De provincies Noord-Brabant en Limburg ontwikkelen samen met het Ministerie van I&W, gemeenten en bedrijfsleven de app Smartwayz. Via deze app krijgen reizigers advies voor de snelste combinatie van vervoersmiddelen voor hun reis: (deel)fiets, (deel)auto en openbaar vervoer.

Goede bestaande Haarlemse voorbeelden van het sturen op OV-gebruik voor woon-werkverkeer zijn het Beter-op-weg-project en de carsharing-app iZoof.

2.3 Kennisintensieve bedrijven meest aantrekkelijk voor Haarlem

Haarlem bevindt zich in een bestendige economische groeiregio

De economische groei in Haarlem en omgeving zet ook op langere termijn voort. De prognoses voor de gemeente zijn positief in zowel een laag als een hoog economisch groeiscenario¹³. Dat positieve beeld verspreidt zich over alle bedrijfssectoren. Voor sommige sectoren blijft de vraag naar hun diensten of producten gelijk en voor andere sectoren is er sprake van groei. Toch, voor geen enkele bedrijfssector is er sprake van de pijnlijke combinatie van een negatief marktperspectief en negatieve omgevingsontwikkeling. Twee voorbeelden om dat te illustreren:

- Er wordt weliswaar steeds minder 'offline' gekocht – een negatief marktperspectief voor detailhandel – maar tegelijkertijd groeit in Haarlem en omgeving wel de groep consumenten. Er staat dus een positieve omgevingsontwikkeling tegenover.
- De dienstverlenende sector heeft een positief marktperspectief. Tegelijkertijd groeit in Haarlem en omgeving ook de groep afnemers, omdat het aantal inwoners toeneemt en de regionale economie groeit. Dat is dus een dubbel positieve ontwikkeling.

Daarnaast beschikken Haarlem en omgeving over een gedegen fundament van industriële *anchor tenants*¹⁴, logistiek dienstverleners, start-ups en talent. Bovendien zijn ondernemers goed georganiseerd, beschikt de regio over onderwijs- en kennisinstellingen en is de waarde van de bestaande werklocaties hoog¹⁵. Dat maakt onder meer ook dat de marktperspectieven voor (bedrijven gelieerd aan) de circulaire economie er positief is.

Tabel 4: Overzicht banen per sector in Haarlem

Sector	SBI-codering	Aantal banen	Consument-verzorgend	Creatief
Land- en tuinbouw	A, B	293		
Procesindustrie	C	1.966		
Grafimedia	C	784		✓
Metalektro en metaalnijverheid	C	1.416		
Overige industrie	C, D, E	913		
Bouwnijverheid	F	2.632	✓	
Handel en reparatie	G (45)	755	✓	
Groothandel	G (46)	3.048		
Detailhandel	G (47)	8.116	✓	
Vervoer en opslag	H	2.693		
Horeca	I	3.703	✓	
Informatie en communicatie	J	3.122		✓
Financiële dienstverlening	K	829		
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	N	639		
Schoonmaak	N	841		
Zakelijke dienstverlening	L, M, N	9.879		
Openbaar bestuur	O	4.974	✓	
Onderwijs	P	5.359	✓	
Zorg en welzijn	Q	11.984	✓	
Cultuur, sport en recreatie	R	2.560	✓	✓
Overige dienstverlening	S	1.445		
Totaal		67.951		

Bron: LISA (2019); bewerking Stec Groep

¹³ Bron: CPB/PBL (2015); Plabeka (2019)

¹⁴ Onder 'anchor tenants' verstaan we grote, toonaangevende en innovatieve bedrijven, die voor een belangrijke het profiel van hun omgeving bepalen en vanwege hun financiële slagkracht, aanwezige kennis en/of grote hoeveelheid goederen-/grondstoffenstromen cruciaal zijn voor gezamenlijke investeringen of samenwerkingsprogramma's. In Haarlem vallen onder industriële anchor tenants bijvoorbeeld bedrijven als TEVA, MSD en NS Treinmodernisering; een niet-industriële anchor tenant is = het Spaarne Gasthuis.

¹⁵ Stec Groep (2018) – Met name Business Park Waarderpolder beschikt over de gunstige combinatie van een hoge economische waarde voor de regio en de aanwezigheid van alle randvoorwaarden voor de 'economie van morgen', waar de circulaire economie onder valt.

Met name voor dienstverlenende, kennisintensieve en creatieve bedrijven heeft Haarlem positie

Haarlem beschikt als gemeente over een relatief sterke positie voor:

- Consumentverzorgende sectoren – Haarlem heeft een sterke positie als regionaal centrum.
- Kennisintensieve bedrijven – Haarlem beschikt over een hoog opgeleid arbeidsaanbod (talent).
- De creatieve sector – Haarlem beschikt over bovengemiddeld veel bedrijven in de cultuur-, ICT- en grafimediasector; en
- Verschillende activiteiten die onder de circulaire economie vallen – Haarlem beschikt over gevestigde koplopers, *anchor tenants* en een toeleverantie- en afnemersmassa in de regio van voldoende omvang.

Qua omvang zijn op dit moment met name de consument-verzorgende sectoren al groot in Haarlem. Het gaat dan om banen in bijvoorbeeld de bouw, detailhandel, horeca, onderwijs, recreatie en zorg. Dat beeld past bij de omvang van Haarlem, maar ook bij de regionaal verzorgende functie van de stad voor het westelijk deel van de MRA (m.n. Zuid-Kennemerland en IJmond). De vestigingsdata laat zien dat op dit moment 40.083 banen (59% van het totaal) in de consument-verzorgende sectoren vallen. Daarnaast vallen 6.466 banen (10% van het totaal) onder de creatieve sector, een andere grote, groeiende sector in Haarlem.

Toerisme heeft een belangrijk aandeel in de creatie van banen in de consument-verzorgende banen. Toeristische sectoren als horeca, detailhandel, cultuur of overnachtingen zijn voor circa 40%¹⁶ afhankelijk van toeristen. Hierbij zijn alleen actuele cijfers van Nederlandse toeristen die naar Haarlem komen bekend, actuele cijfers van buitenlandse toeristen zijn niet beschikbaar. Hierdoor zal het reële belang van toerisme in consument-verzorgende sectoren naar alle waarschijnlijkheid nog hoger liggen.

Het aantal kennisintensieve banen en circulaire banen is wat minder strak af te bakenen. Uitgaande van de CBS-kengetallen zijn ongeveer 22.436 banen aan te merken als kennisintensief¹⁷ en ongeveer 2.315 banen als circulair¹⁸. Let bij de interpretatie van de cijfers op, tussen de sectoren zit namelijk wel een overlap. Een consument-verzorgende baan kan bijvoorbeeld kennisintensief zijn (bijv. in het onderwijs).

Tabel 5: Belangrijkste economische drivers voor groei en ruimtelijk effect op Haarlem

Trend	Ruimtelijke gevolgen
Circulaire economie: meer aandacht voor hergebruik en waardebehoud.	• Meer vraag naar fysieke- en milieuruimte. • Grotere behoefte aan clustering van gelijksoortige bedrijven. • Grotere behoefte aan centrale, goed bereikbare locaties.
Smart Industry: meer aandacht voor efficiënte en slimme bedrijfsprocessen.	• Meer vraag naar faciliteiten zoals glasvezel en testlocaties. • Meer aandacht voor efficiënter ruimtegebruik door gedeelde faciliteiten. • Meer behoefte aan clustering ter bevordering van samenwerking en innovaties.
Robotisering: om toegevoegde waarde productieproces te blijven vergroten	• Industrie en logistiek hebben naar verwachting meer ruimte nodig. • Slechts 9% van de bedrijven (landelijk) verwacht hierdoor minder ruimte nodig te hebben, bijna de helft linkt robotisering aan meer ruimtegebruik door hogere productie. • Deel bedrijven wordt honkvaster door dure investeringen.
Open innovatie: meer aandacht voor samenwerking om innovatie te versnellen	• Behoeft aan gemengde locaties om samenwerking tussen bedrijven, kennis- en onderzoeksinstituten te bevorderen. • Meer behoefte aan fysieke clustering in een campusomgeving voor synergie en symbiose.
Smart Logistics: meer aandacht voor slimmere en efficiëntere logistiek	• Meer vraag naar faciliteiten zoals glasvezel en multimodaliteit. • Enerzijds behoefte aan XXL-kavels, anderzijds kleinschalige distributiecentra. • Grotere kansen voor gebieden in de eerste schil om stedelijke gebieden.
Bereikbaarheid: wordt steeds belangrijker verstigingsvoorwaarde.	• Goede ontsluiting belangrijke factor voor het vestigingsklimaat. • Zowel ontsluiting via weg, water als openbaar vervoer. • Bereikbaarheid middels openbaar vervoer ook belangrijk voor de arbeidsmarkt.

Bron: Stec Groep, 2019

¹⁶ Uitgaande van een gemiddelde uitgave van €52 per toerist (bron: gemeente Haarlem, 2019), op basis van circa 5.7 miljoen Nederlandse toeristische bezoekers in 2018.

¹⁷ Daarbij is gerekend met het banenaanbod voor hoger opgeleiden op basis van de definitie en kengetallen van het CBS (2019). Kennisintensieve banen zijn daarbij niet toe te rekenen aan specifieke sectoren. Met andere woorden, in iedere sector is een deel van de banen kennisintensief. Wel heeft de ene sector een groter aandeel banen voor hoger opgeleiden dan de andere sector.

¹⁸ Daarbij is gerekend met de definitie van het Planbureau voor de Leefomgeving (2019). Deze definitie is echter niet sluitend, zo worden enkele sectoren als circulaire sectoren gerekend die dit niet per se zijn. Toch geeft deze definitie bruikbare handvatten.

Zeven sectoren zijn op basis van bovenstaande gegevens het meest kansrijk voor Haarlem

Op basis van een modelmatige combinatie van de groeiverwachtingen van de verschillende bedrijfssectoren, de concurrentiepositie van Haarlem voor de verschillende sectoren en de huidige omvang van de sectoren zijn indicatief de sectoren geselecteerd die op basis van bestaande kracht kansrijk zijn voor Haarlem. Dat zijn sectoren die een positieve marktontwikkeling laten zien, maar waar Haarlem tegelijkertijd in de basis ook een bovengemiddelde propositie voor neer kan leggen¹⁹. Het gaat om acht sectoren, zie hieronder.

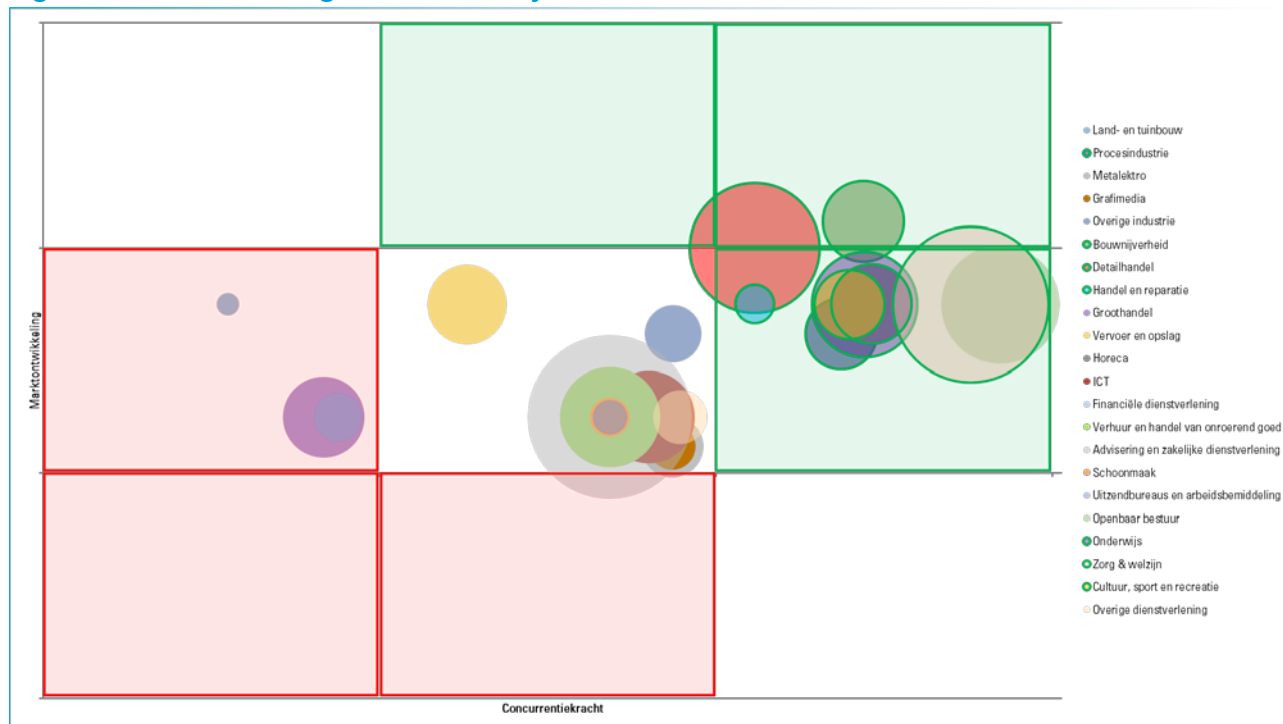
Op de volgende pagina worden deze modelmatige lijst en voorgaande analyse gereduceerd tot zeven kansrijke doelgroepen voor Haarlem.

Tabel 6: Opleidingsniveau voor de modelmatig meest kansrijke sectoren

Bedrijfssector	Type sector (primair)	SBI-notering	Laag-opgeleiden	Middelbaar opgeleiden	Hoog-opgeleiden	Voorbeeld hoogopgeleide baan
Procesindustrie	Stuwend ²⁰	C	61%	17%	21%	Chemisch ingenieur
Bouwnijverheid	Consument-verzorgend ²¹	F	76%	11%	13%	Bouwkundig ingenieur
Handel en reparatie	Consument-verzorgend	G45	83%	10%	7%	Werktuigbouwkundig ingenieur
Detailhandel	Consument-verzorgend	G47	85%	10%	5%	Specialist marketing
Horeca	Consument-verzorgend	I	86%	10%	4%	Algemeen directeur
Onderwijs	Consument-verzorgend	P	17%	5%	78%	Leerkracht
Zorg	Consument-verzorgend	Q	34%	29%	36%	Behandelend arts
Cultuur, sport en recreatie	Consument-verzorgend	R	32%	26%	42%	Journalist, cursusaanbieder

Bron: CBS (2019)

Figuur 4: Grafische weergaven van kansrijke sectoren in een 'economische kansenkaart'

Bron: CPB/PBL (2015); CBS (2019); Haarlem in cijfers (2019); LISA (2019); Rijksoverheid (2019); Stec Groep (2019)

¹⁹ Kanttekening: dat is nog geen garantie voor succes. Het uiteindelijke resultaat is afhankelijk van de propositie op locatieniveau die uiteindelijk op een specifieke locatie wordt gerealiseerd en het succes van de acquisitie-inspanningen die hieraan worden gekoppeld.

²⁰ Bedrijfssectoren die binnen de reële economie die autonoom opereren – voor hun productie niet afhankelijk zijn van de hoeveelheid lokaal of regionaal aanwezige consumenten – en voegen economisch de meeste waarde toe (zoals industrie)

²¹ Bedrijfssectoren die de bevolkingsontwikkeling volgen. Voorbeeldsectoren zijn bouwnijverheid, zorg en onderwijs.

In het licht van de onderzoeksvraag – welk type banen zijn toekomstig nodig in Haarlem? – leidt voorgaande analyse tot in totaal zeven aantrekkelijke doelgroepen. Deze passen bij het arbeidspotentieel in Haarlem en/of bij de unieke locatiefactoren die Haarlem kan bieden:

- Van bovenstaande lijst zijn er drie sectoren die in qua gemiddeld opleidingsniveau goed aansluiten op het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in Haarlem. Dat zijn de sectoren: (1) zorg, (2) onderwijs, en (3) cultuur, sport en recreatie²².
- Sectoren waar Haarlem qua concurrentiekracht gemiddeld op scoort, maar die qua opleidingsniveau ook goed aansluiten op werkzame beroepsbevolking in Haarlem zijn (4) advisering en zakelijke dienstverlening en (5) ICT.
- Daarnaast is in bredere zin kennisintensieve bedrijvigheid een interessante doelgroep. Interessant zijn daarbij voor Haarlem daarnaast overige kennisintensieve bedrijven, bijvoorbeeld (6) kennisintensieve afdelingen van bedrijven, zoals R&D-afdelingen en (hoofd)kantoorfuncties, of bedrijven die binnen hun sector bovengemiddeld kennisintensief zijn, zoals gerobotiseerde industrie en logistiek²³. In het algemeen geldt daarbij: hoe meer een technologie, product of bedrijfsmodel nog in de onderzoeksfase zit (de linkerkzijde van figuur 5), des te hoger de kennisintensiteit²⁴ en daarmee des te interessanter voor Haarlem.
- Tot slot zijn (7) bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie een interessante doelgroep voor Haarlem. Daarbinnen zijn niet een-op-een sectoren aan te wijzen, maar met name de service-economie (platformeconomie) en ‘waste management’ zijn op voorhand kansrijk als sectoren die fors groeien qua werkgelegenheid (zie figuur 4), voorkeur voor een locatie in een historische stad en op zoek naar hoogopgeleid arbeidspotentieel.

Figuur 5: Technology Readiness Levels – hoe meer naar links, des te hoger de kennisintensiteit

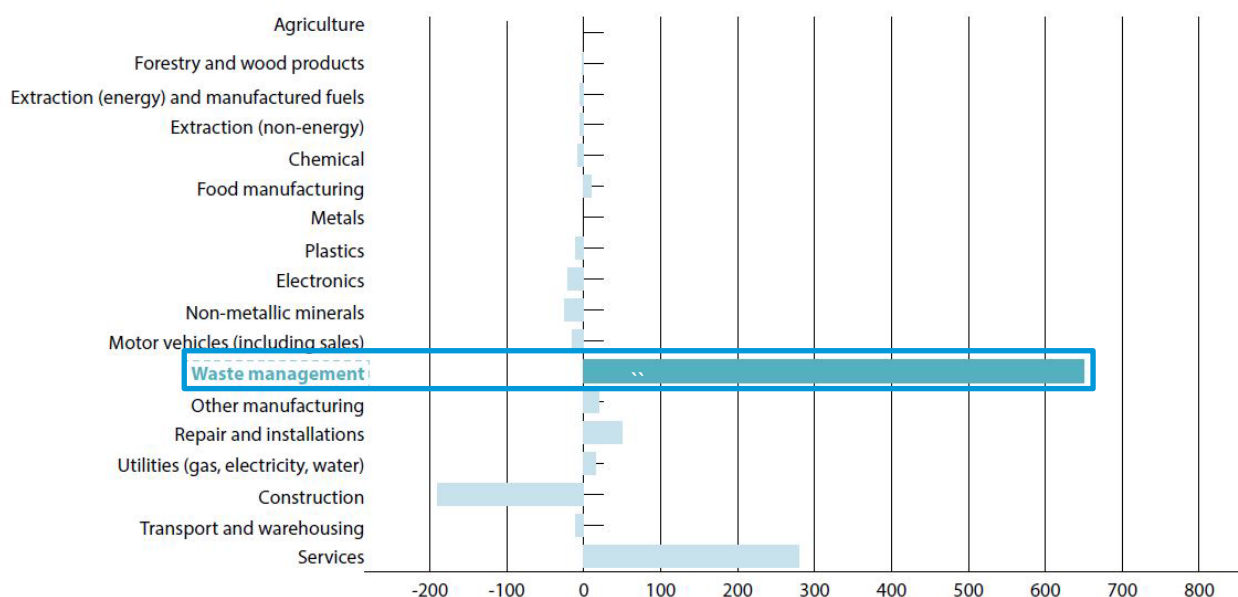
Bron: Stec Groep (2019)

²² Kanttekening: niettemin zijn de andere segmenten wel van belang om de huishoudensgroei in Haarlem van voldoende voorzieningen te voldoen, zoals bouwnijverheid, detailhandel en horeca. Daar hoort ook een arbeidsgroep met een lager opleidingsniveau bij.

²³ Verdieping: de vestiging van een universiteit in Haarlem kan, voor de richting waarin zij onderzoek uitvoert, van grote waarde zijn voor het aantrekken van dergelijke kennisintensieve activiteiten. Enerzijds door het behouden, opleiden en aantrekken van talent, anderzijds door het aanzwengelen van onderzoek, innovatie en toepassing hiervan in het bedrijfsleven. Essentieel is het dan wel dat de universiteit toetreedt tot de triple helix en de onderzoeksprogramma's ruimte bieden aan samenwerking met de lokale bedrijven. Een universiteit levert daarnaast gemiddeld een spin-off op van 2 start-ups per 1.000 studenten per jaar.

²⁴ Verdieping: voor die doelgroep geldt ook dat de gewenste mate van samenwerking met andere partijen (bedrijven, kennisinstellingen, onderwijs, overheid) hoog is en het vaak niet alleen om volwaardige vestigingen gaat, maar ook om bijvoorbeeld proeffabrieken en testlocaties.

Figuur 6: Ontwikkeling van banen per sector in EU gelieerd aan de circulaire economie (t/m 2030)

Bron: Europese Commissie (2018)

Figuur 7: Verschillende activiteiten horend bij de circulaire economie naar opleidingsniveau

Circular industry	Distribution	Ideal location	Proportion of skills needed			
			Low skilled	Skilled	Professionals	
Reuse	• • •	Dispersed throughout the region	• • • •	• •	•	•
Servitisation	• • •	Head office jobs may be in the city centers of historical cities	• • •	• • •	• • •	•
Open loop recycling	• • •	Near feedstock and markets, close to major ports	• • • •	• •	•	•
Closed loop recycling	• • •	Near manufacturing sites, logistics and supply chains	• • • •	• • • •	•	•
Remanufacturing	• • •	Near manufacturing sites, transport hubs and population centres	• •	• • • •	• •	•
Biorefining	• • •	Near major ports, consuming industries, manufacturing sites, population centres and sources of domestic feedstock	•	• • • •	• • •	•

MBO HBO HBO/WO

Bron: Morgan & Mitchell (2015)

VERDIEPING – UITDAGING OM CIRCULAIRE ECONOMIE IN HAARLEM OP TE SCHALEN

In Nederland staat de circulaire economie nog in de kinderschoenen. Het gros van de innovatie vindt binnen de muren van bedrijven plaats en zijn nog niet zichtbaar. Behendige start-ups en het financieel slagkrachtige industriële grootbedrijf zijn op dit moment de koplopers in de transitie naar de circulaire economie. Daarnaast gaat het veelal nog om kleinschalige reparatie en deel-/platformeconomie, maar nog zelden over grootschalig hergebruik van afvalstoffen, businessmodellen gericht op service, en het 'sluiten van de kringloop'. Bij het gemiddelde bedrijf staat 'circulaire economie' ook niet in de bedrijfsvisie en -missie. Aspecten als kostenbesparing, wetgeving en concurrentievoordeel zijn een belangrijker argument om al dan niet te investeren. Bovendien mist het gemiddelde bedrijf de capaciteit en expertise om de transitie naar de circulaire economie vorm te geven.

Ook in Haarlem zijn nog veel stappen te zetten. Volgens de definitie van het Planbureau voor de Leefomgeving [PBL] zijn er in Haarlem op dit moment 2.315 circulaire banen, maar wanneer men kritisch kijkt naar de activiteiten, gaat het voornamelijk om activiteiten die al langere tijd bestaan. Bijvoorbeeld verhuurbedrijven, kringloop- en tweedehandswinkel, reparatiebedrijven en de gemeentelijke afvalinzameling. De echte vernieuwing vindt vaak nog 'onzichtbaar' binnen de bedrijfsmuren plaats.

De belangrijkste beleidsuitdaging is dan ook om de transitie ook voor het gemiddelde bedrijf verder vorm te geven. Daarbij zijn de volgende vervolgstappen in ieder geval zinvol:

- **Pilots op het C-district** – Op dit moment lopen er in Haarlem al een aantal goede initiatieven. Met het C-District is er een locatie aanwezig, en op het terrein wordt al door verschillende bedrijven geëxperimenteerd. Nu is het zinvol om met bestaande en nieuwe partijen op te schalen, bijvoorbeeld door pilots te initiëren, waarin verschillende partners in de triple helix bijdragen en risicodragend zijn.
- **Regionaal draagkracht realiseren** – Voor een succesvolle circulaire businesscase is een goederen- of grondstoffenstroom nodig van voldoende kwantiteit en kwaliteit, die met een zekere regelmaat beschikbaar komt. Vaak zijn deze niet verkrijgbaar op het schaalniveau van één gemeente, maar gaat het om meerdere toeleveranciers en afnemers uit dezelfde productketen in een regio. Het is dan ook zinvol om als regio gezamenlijk in een dergelijk project te investeren in plaats van te concurreren. Voor het realiseren van een circulaire businesscase op regionaal niveau moet echter wel voldoende fysieke – en bestemmingsplanruimte beschikbaar zijn binnen Haarlem.
- **Interactie stimuleren en de juiste omgevingsvoorwaarden** – De ontwikkeling van de circulaire economie zit nog veelal in de onderzoeks-, design- en prototypefase. In deze fase is bij uitstek behoefte aan samenwerking tussen bedrijven onderling en tussen bedrijven en kennispartners. Daarnaast is het verdienmodel onzeker. Locaties met modulair, goedkoop huurvastgoed en flexibele ruimtelijke plannen ('experimenteerruimte') zijn in het bijzonder kansrijk om innovatie aan te trekken.

VERDIEPING - WAT IS WASTE MANAGEMENT?

Volgens onderzoek van de Europese Commissie levert de sector 'waste management' in de circulaire economie veruit de grootste bijdrage van groei in arbeidsplaatsen. Evident gaat het om afvalverwerking en recyclingactiviteiten, maar daarnaast houdt 'waste management' nog meer in. Uit onderzoek van Stec Groep²⁵ en anderen²⁶ blijkt bijvoorbeeld dat ook de logistieke component een belangrijke bijdrage levert aan de activiteit 'waste management'. Het gaat om distributieactiviteiten (inzameling van reststromen; distribueren van reststromen) en ruimte voor opslag en verzameling van goederen, zodat er een buffer bestaat om voldoende kwantiteit, kwaliteit en betrouwbaarheid te realiseren om een circulaire businesscase op te bouwen.

Dergelijke activiteiten hebben ruimte nodig, in het bijzonder hubs om opslag en inzameling te organiseren. Daarnaast zal een deel van de groei die wordt toegeschreven aan 'waste management' terecht komen in de bestaande bedrijven, wanneer zij innoveren. Zo zullen bijvoorbeeld ook logistieke bedrijven steeds verder moeten groeien qua *value added* activiteiten om relevant te blijven, bijvoorbeeld door te investeren in faciliteiten om retourzendingen duurzaam te verwerken.

Wat levert dit Haarlem op? De activiteit 'waste management' manifesteert zich niet alleen in de nieuwe bedrijven, maar voor een belangrijk deel in de bestaande bedrijven die de transitie maken van de lineaire naar de circulaire economie (en hierdoor bijvoorbeeld meer ruimte en opslagcapaciteit nodig hebben). Dat maakt het vanuit circulaire ambities zonder meer relevant om hierop met bestaande bedrijven in te zetten. Voor nieuwe bedrijvigheid is de voornaamste overweging of er voldoende ruimte voor bedrijven van grote omvang ('waste management' is ruimte-extensief) en hogere milieucategorie beschikbaar is of gemaakt kan worden.

²⁵ Zie bijvoorbeeld het openbare rapport 'Circulaire economie: nieuw perspectief op bedrijventerreinen' (2019)

²⁶ Zie bijvoorbeeld het openbare rapport 'Vintage Verstedelijking' van Defacto, KuiperCompagnons e.a. (2019)

2.4 Verschil in doelgroep tussen mono- en multifunctionele locaties

Algemene trend: duurzame en gezonde werkomgeving voor bedrijven steeds relevanter

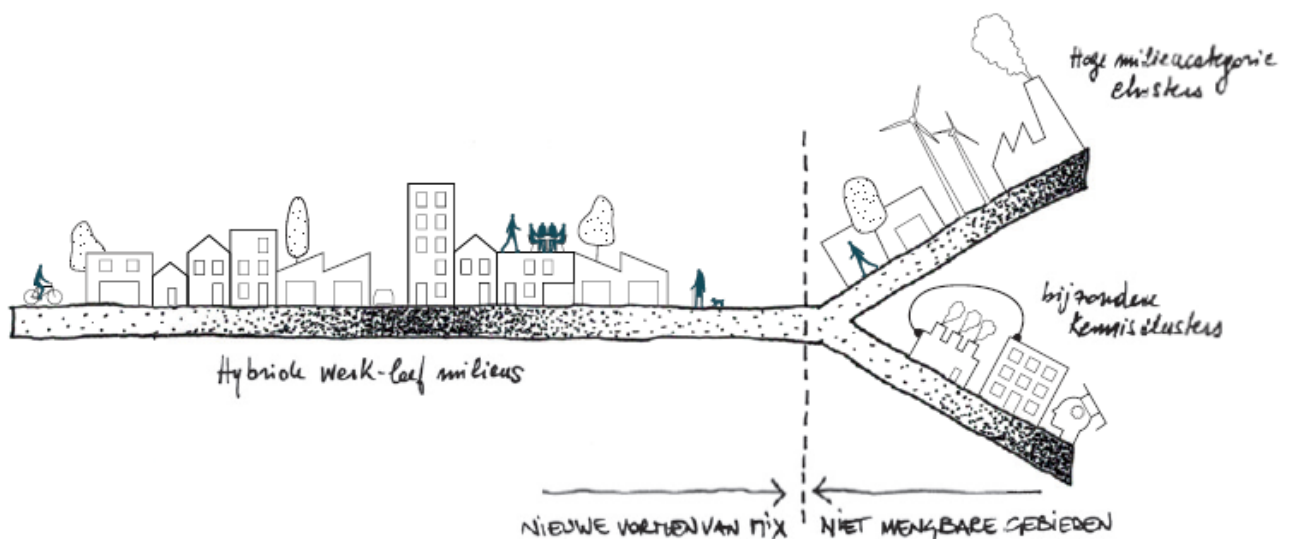
Een gezonde en duurzame werkomgeving wordt steeds belangrijker voor bedrijven en organisaties. De jongere generaties en in het bijzonder gewild 'talent' stellen bovendien ook zelf andere eisen aan hun werkomgeving. De laatste jaren vindt er dan ook een verschuiving plaats. Onpersoonlijke, monofunctionele, grijze locaties buiten de stad raken uit de mode bij hippe bedrijven, terwijl multifunctionele, groene locaties met een goede OV- en fietsbereikbaarheid steeds aantrekkelijker worden. In de kantorenmarkt staan de 'klassieke' locaties aan de snelwegen en uitvalswegen nog altijd veel leeg, terwijl moderne stationsomgevingen in de regio met een tekort aan kantoor-m² kampen. Om talent te behouden en naar de stad te trekken, en om de bedrijven die talent zoeken naar de stad te trekken, is het belangrijk om op aantrekkelijke locaties ruimte voor werken te bieden.

Nieuwe manier van denken over mono- en multifunctionele locaties en meervoudig ruimtegebruik

Daarnaast vindt er een verschuiving plaats van het 'oude' monofunctionele denken en scheiden van functies naar een toenemend multifunctionele gebieden en meervoudig ruimtegebruik. Bijvoorbeeld door wonen, vrije tijd en werken in een gebied te mengen, maar ook door bijvoorbeeld op bedrijventerreinen parkeren (half)ondergronds parkeren of parkeren op een centrale locatie te stimuleren. Ook het stimuleren van energieopwekking op daken is een vorm van functiemenging. In het bijzonder in de MRA – waar de ruimte schaars is, men liever niet in het groen wil bouwen en toch de groeiambities waar wil maken – is het steeds relevanter om dergelijk 'slim ruimtegebruik' toe te passen.

Belangrijke nuance: dat betekent niet dat bijvoorbeeld bedrijven rücksichtslos getransformeerd of gemengd moeten worden. Het belangrijkste advies voor slimmer ruimtegebruik luidt: multifunctionaliteit waar dat kan, monofunctionaliteit waar dat moet. Veel bedrijven passen qua activiteiten namelijk helemaal niet op een gemengde locatie, terwijl ze wel belangrijk zijn in de regionale economie, een belangrijke werkgelegenheidsfunctie vervullen en/of bijvoorbeeld centraal staan in de transitie naar de circulaire economie.

Figuur 8: Nieuwe typologieën voor mono- en multifunctionele werkmilieus

Bron: Spontaneous City International (2018)

Multifunctionele milieus leveren de stad qua dynamiek en duurzaamheid veel op, maar ook bedrijven met een voorkeur voor monofunctionele locaties zijn essentieel voor het functioneren van de regionale economie. In een recent onderzoek is daarom voorgesteld om een nieuw onderscheid te maken in drie typen locaties²⁷: in hybride werk-leefmilieus (multifunctioneel), clusters van hogere milieucategorieën

²⁷ Bron: Spontaneous City International (2018)

(monofunctioneel) en bijzondere kennisclusters (multifunctioneel voor een selectieve doelgroep)²⁸. Op die manier ondervinden bedrijven en andere functies geen hinder van elkaar en wordt de ruimte op gebiedsniveau optimaal gebruikt.

Het ruimtelijk-economisch beleid in Haarlem moet volgens deze denkwijze in ieder geval op regionaal niveau voorzien in een diversiteit aan plekken. Rond vervoersknopen is het belangrijk om functies met een hoge mensendichtheid te realiseren en enerzijds is het aantrekkelijk om functies zoveel mogelijk te stapelen ten behoeve van intensivering, maar anderzijds betekent dat niet dat het onvermijdelijke gevolg is voor monofunctionele werkgebieden. Mono- én multifunctionele milieus zijn immers allebei belangrijk voor de regionale economie, werd hiervoor al geconstateerd. In dat kader is het ook het benoemen waard dat u de beschikbare ruimte voor monofunctionele werkfuncties door de transformatieplannen in de ontwikkelzones netto afneemt, de druk voor bedrijven uit dit milieu in Haarlem nog meer op Waarderpolder Haarlem Business Park komt te liggen. Feitelijk is dat het enige gebied in Haarlem dat ruimte biedt aan niet-mengbare functies en hoge milieucategorieën, en ook die plekken zijn essentieel voor een gezonde stad en regio. Met name omdat ook de transitie naar de circulaire economie om dergelijke plekken vraagt. Vanuit dat perspectief ligt het dan bijvoorbeeld ook niet voor de hand om hier, ook op termijn, wonen en werken te mengen.

Vooraf kantoorfuncties en kleinschalig werken passen op multifunctionele plekken

De mogelijkheid om op een multifunctionele werklocatie te vestigen wordt primair bepaald door drie aspecten: het type bedrijfsactiviteit en de mate omgevingshinder die deze veroorzaakt, de verkeer aantrekkende werking van het bedrijf en de omvang van het bedrijf. Vooral kantoorfuncties en kleinschalig werken zijn dan ook geschikt voor multifunctionele plekken. Voor enkele grootschalige, verkeer aantrekkende functies is het daarnaast ook mogelijk – bijvoorbeeld een ziekenhuis of grote winkel – mits rekening wordt gehouden met de verkeersafwikkeling. Binnen deze ‘mengbare’ groep kan bovendien nog een onderscheid worden gemaakt in type locatie, zie figuur 9.

Veel van de aantrekkelijke sectoren (zie paragraaf 2.3) passen op een dergelijke gemengde locatie:

- Zorg en onderwijs hebben geen specifieke voorkeur voor één van de vestigingsmilieus, maar zit bij voorkeur dichtbij of in de stad.
- Cultuur, sport en recreatie heeft een voorkeur voor een ambachtelijk werkterrein, creatief werkterrein of in de woonwijk, afhankelijk van het type activiteit.
- Advisering, zakelijke dienstverlening en ICT hebben een voorkeur voor een kantorenlandschap of een creatief werkterrein, afhankelijk van de uitstraling van het bedrijf.
- Kennisintensieve afdelingen van bedrijven en bedrijven die binnen hun sector bovengemiddeld kennisintensief zijn hebben solitair een vaak voorkeur voor een kantorenlandschap of specifiek cluster, maar voegen zich voornamelijk naar de locatie van de hoofdvestiging.
- Service-economie heeft een voorkeur voor een creatief werkterrein of woonwijk, terwijl ‘waste management’ vrijwel alleen op een monofunctioneel productielandschap kan vestigen.
- De ZZP'ers onder bovenstaande groepen – voornamelijk actief in de advisering en zakelijke dienstverlening – vestigen vaker in een bedrijfsverzamelgebouw in een specifiek vestigingsmilieu of werken aan huis. Deze huisvesting van deze groep (15-20% van de banen) is vanzelfsprekend makkelijk te combineren met woningbouw.

Dat moet overigens gelezen worden als aanbeveling om in woongebieden, bijvoorbeeld de ontwikkelzones, ook ruimte te behouden voor werk. Het gaat dan (dus) niet om de traditionele ‘kantoren in de plint’, maar om interessante, levendige en multifunctionele woon-werklocaties. Bijvoorbeeld naar het voorbeeld van het masterplan voor Schieoevers (Delft) of, over de grens, de Gewerbehofen in Hamburg. Op die manier kan een locatie als de Oostpoort ook een stedenbouwkundige vloeiende overgang vormen naar de werklocatie Waarderpolder Haarlem Businesspark.

²⁸ In het verlengde van deze typologie kan bijvoorbeeld ook worden gedacht aan clusters voor logistieke bedrijvigheid (niet-mengbaar, vanwege verkeersstromen en locatievoorkeur).

Figuur 9: Typologieën werklocaties inclusief 'moodboard' 29

Bron: Stec Groep (2019)

2.5 Samenwerking regionaal (MRA) en in triple helix essentieel

Het succes van de keuze naar aanleiding van de vraag *“welk type banen zijn toekomstig nodig in Haarlem; en welke ruimteclaim, positionering en randvoorwaarden horen daarbij?”* is afhankelijk van het draagvlak en samenwerking op regionaal schaalniveau (MRA) en in de triple helix. Hoe specifiek de keuze en positionering, des te relevanter het draagvlak en de samenwerking worden. Hieronder voor beide onderwerpen een aantal overwegingen.

MRA voor organiseren *borrowed size* en bovenlokale opgaven

- Als niet alle doelgroepen zich in Haarlem kunnen vestigen, betekent dat dat sommige bedrijven elders in de regio een plek moeten vinden. Het gaat dan bijvoorbeeld om bedrijven die belangrijk zijn voor het functioneren van de regio, zoals regionale distributiehubs of betoncentrales, maar ook simpelweg om bedrijven die stageplekken bieden. Regionale afstemming is wenselijk over waar deze bedrijven wél ruimte kunnen vinden.
- Regionale woon-werkbewegingen blijven altijd bestaan. Het is een regionale uitdaging om forenzen daarbij tot een duurzame vervoersoplossing te bewegen, zoals het openbaar vervoer. Afspraken over aanleg en onderhoud van infrastructuur, en concessies tussen overheid, bedrijfsleven vervoersaanbieders worden bijvoorbeeld regionaal gemaakt.
- De regio functioneert als geheel het beste wanneer gemeenten elkaar qua aanbod en profilering aanvullen, in plaats van met elkaar concurreren. Dat principe wordt *borrowed size* genoemd. In het bijzonder voor clusters is regionale afstemming wenselijk, omdat deze vanwege hun unieke profiel vaak de hele regio bedienen. De huidige Plabeka-uitvoeringstrategie geeft hier nog geen richting aan. Ook is er geen regionale ontwikkelingsmaatschappij actief die hier eigenaarschap over heeft. Mogelijk dat de MRA-agenda 2.0, Zuid-Kennemeragenda en Plabeka-ambitiekaarten hier meer richting aan kunnen geven.

Triple helix voor aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt, en ontwikkeling nieuwe bedrijven

- De mismatch tussen opleidingsniveau beroepsbevolking en beschikbare banen wordt op termijn kleiner als het onderwijsaanbod aansluit op de toekomstige arbeidsbehoefte van Haarlemse bedrijven en een herontwikkeling als de koepel en vestiging van een mogelijke universiteit. Idealiter wordt daarvoor een door bedrijfs- en onderwijsleven gedragen uitvoeringsprogramma voor de komende jaren opgesteld.

²⁹ Bron: Stec Groep (2019); toewijzing van doelgroepen naar locatietypen geïnspireerd door onderzoek van PBL (2018).

- De transitie van de circulaire economie bevindt zich in de kinderschoenen. Dat betekent dat ontwikkeling gepaard gaat met een hoge mate van samenwerking tussen bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden. Ook betekent dat een relatief hoge mate van 'trial and error' (experimenteerruimte) en 'gewoon doen'. Voor het opzetten van succesvolle pilotprojecten wordt samen met triple helix-partners budget en capaciteit gevonden, en worden risico's gedeeld.

3 Wat is nodig om de groei van de stad te faciliteren?

In dit hoofdstuk is beknopt beschreven wat er in ieder geval aan banen nodig is bij de groei van de stad, en welke ruimteclaim, positionering en randvoorwaarden daarbij horen. Het hoofdstuk vormt de basis voor het volgende hoofdstuk ('ontwikkelscenario'), waarin de daadwerkelijke keuzes staan die horen bij behalen van de ambitie om het ratio van 0,4 banen per inwoner te behouden.

3.1 Haarlem heeft een 'basisbehoefte' aan consument-verzorgende bedrijvigheid

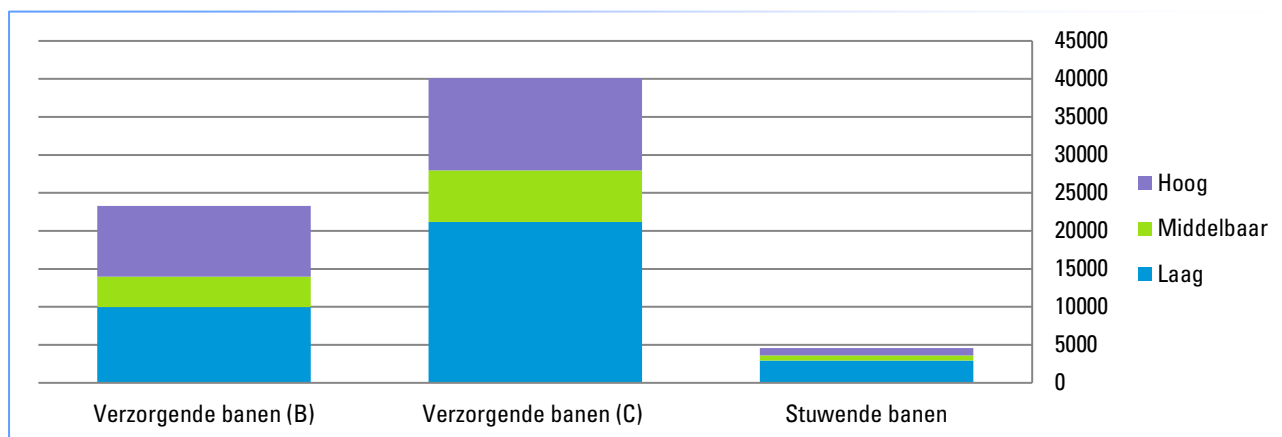
Onderscheid tussen stuwende en verzorgende bedrijvigheid

Op voorhand, ter begrip van deze paragraaf, is het relevant om onderscheid te maken in drie typen sectoren³⁰:

1. Stuwende sectoren; dit zijn bedrijfssectoren binnen de reële economie die autonoom opereren – lees: voor hun productie niet afhankelijk van de hoeveelheid lokaal of regionaal aanwezige consumenten – en voegen economisch de meeste waarde toe. Industrie is hiervan een voorbeeld, maar bijvoorbeeld ook een sector als landbouw (die in Haarlem vrijwel niet voorkomt).
2. Business-verzorgende sectoren; dit zijn bedrijfssectoren die de stuwende sectoren volgen. Voorbeeldsectoren zijn vervoer en opslag, ICT, en advisering en zakelijke dienstverlening.
3. Consument-verzorgende sectoren; dit zijn bedrijfssectoren die de bevolkingsontwikkeling volgen. Voorbeeldsectoren zijn bouwnijverheid, zorg en onderwijs.

Haarlem beschikt vooral over een grote consument-verzorgende sector en relatief weinig stuwende bedrijfssectoren. Onder de consument-verzorgende bedrijfssectoren vallen de binnenstad en onder meer regionaal verzorgende overheids- (Provincie Noord-Holland) en zorginstellingen (Spaarne Gasthuis).

Figuur 10: Verdeling stuwende en verzorgende banen naar opleidingsniveau in Haarlem

Bron: LISA (2019); CBS (2019)

³⁰ Nuancering: een harde verdeling tussen stuwende en verzorgende bedrijfssectoren is niet helemaal te maken. Verzorgende sectoren zullen altijd enige spin-off creëren bij andere business-verzorgende bedrijven en zijn daarmee ook in zekere mate stuwend.

Klassieke acquisitie vooral zinvol bij stuwende sectoren, verzorgende sectoren gebaat bij relatiebeheer

Verzorgende sectoren zijn meer plaatsgebonden dan stuwende sectoren. Lokale en regionale acquisitie voegt voor business-verzorgende en stuwende sectoren dan ook het meeste waarde toe, omdat deze bedrijven over het algemeen een groter verzorgingsgebied hebben:

- Van consument-verzorgende bedrijven is een stad of regio 'verzekerd' bij voldoende consumentendraagvlak, bijvoorbeeld als de stad groeit en/of functioneert als regionaal centrum. Het verzorgingsgebied is primair lokaal, secundair regionaal.
- Van business-verzorgende bedrijven is een stad of regio 'verzekerd' bij groei van economische activiteit. Het verzorgingsgebied is primair regionaal, secundair lokaal. Bedrijven kiezen in principe voor de beste locatie in de regio.
- Van hoofdzakelijk stuwende bedrijven is een gemeente of plaats nooit verzekerd. Dergelijke bedrijven kiezen hun locatie op basis van andere plaatsgebonden factoren, zoals aanwezigheid van kennisinstellingen, vestigingslocatie van toeleveranciers en afnemers, en aanwezigheid van belangrijke vervoersassen. Er is dus sprake van regionale en bovenregionale 'concurrentie'. Bedrijven kiezen voor de gemeente of regio met de beste propositie.

Basis-banenbehoefte vanuit consument-verzorgende sectoren, maar niet voldoende voor ratio 0,4

De groei van de stad levert op zichzelf een behoefte aan op consument-verzorgende bedrijven. Kinderen moeten immers naar school, mensen moeten verzorgd worden, de Haarlemmer gaat zijn huis (ver)bouwen, wil naar muziekles, et cetera. Voorzien in deze 'basisbehoefte' is essentieel om de groei van de stad gelijk op te laten met behoud van de reeds hoge de quality of life. Onder consument-verzorgende vallen dus sectoren die in de regel meegroeien naar gelang het aantal inwoners in het verzorgingsgebied, zoals (detail)handel, horeca, onderwijs, zorg, cultuur, sport en recreatie.

Onderstaande tabel bevat een 'wake-up call'. Het is een uitwerking van de ruimtelijke en andere effecten, plus de randvoorwaarden waarin Haarlem moet kunnen voorzien om in deze basisbehoefte te voldoen. Daarbij is onderscheid gemaakt per thema van de economische visie: woon-werkbalans, gezonde arbeidsmarkt, duurzaamheid en circulaire economie, samenwerking MRA en triple-helix aanpak.

Naar verwachting levert de groei van de consument-verzorgende sectoren 3.000 tot 5.000 banen op t/m 2030. Dat is niet voldoende om de doelstelling van 0,4 te behalen, waarvoor minimaal 6.000 banen nodig zijn (o.b.v. 'Groei van de stad' ongeveer 8.000 banen). Voor de periode t/m 2030 moeten dus minstens 1.000 tot 3.000 banen extra worden gevonden in de business-verzorgende of stuwende sectoren. Het volgende hoofdstuk gaat verder op deze keuzes in.

Tabel 7: Uitwerking effecten en/of randvoorwaarden basisbehoefte

	Effecten	Randvoorwaarden
Woon-werkbalans	• Er ontstaat een autonome vraag naar consument-verzorgende sectoren³¹. Het gaat om 3.000 - 5.000 banen t/m 2030. Niet voldoende om de ambitie van 0,4 baan per inwoner te realiseren. Daarvoor zijn t/m 2030 minstens 6.000 banen nodig. De 'Groeï van de stad' gaat bij ontwikkeling van alle woningbouwprojecten uit van 8.000 banen. • Aanvullende ruimtevrage bedraagt 350.000 m² - 580.000 m² netto grondgebruik. Ongeveer 30 - 35% ruimtewinst kan geboekt worden door te sturen op intensiever ruimtegebruik (bouwen in de hoogte); aanvullend kan 15 - 20% ruimtewinst geboekt worden door parkeren ondergronds, op het dak, op een centrale locatie en/of in de openbare ruimte. Bij maximale beleidsinzet op intensief ruimtegebruik moet dus minimaal voor 157.500 m² netto ruimte voor deze functies in de stad geprogrammeerd worden.	• In het kader van behoud van werkgelegenheid en realisatie van de ambitie van 0,4 baan per inwoner in de stad is het wenselijk om bedrijven in de ontwikkelzones zoveel als mogelijk te behouden en te huisvesten elders in de stad. De uitplaatsing van bedrijven uit de ontwikkelzones leidt bovendien tot een aanvullende ruimtevrage. Dit in aanvulling op de noodzaak van het aantrekken van 'nieuwe werkgelegenheid' om de ambitie van 0,4 baan per inwoner te halen. • De ruimtevrage richt zich op de binnenstad, een creatief werkterrein³² of de woonwijken. De ruimtevrage past vrijwel volledig in gemengde woon-werkgebieden. Op die manier kan het scenario het meest ruimte-intensief worden ingevuld. De ontwikkelzones zijn aantrekkelijke plekken om een moderne woon-werkomgeving te creëren. • De gemiddelde salarissen in deze sectoren³³ zijn vaak modaal tot anderhalf keer modaal. Om deze mensen in de stad te laten wonen - en daarmee autovervoer te ontmoedigen - is betaalbaarheid van woningen een relevante randvoorwaarde.
Gezonde arbeidsmarkt	• Levert een vrage naar banen op voor zowel lager en middelbaar opgeleiden (1.440 - 2.400 banen) als hoger opgeleiden (1.560 - 2.600 banen) t/m 2030. De huidige mismatch tussen de hoger opgeleide beroepsbevolking en het huidige aanbod van (lager opgeleide) werkgelegenheid zal in dit scenario worden vergroot.	• -
Duurzaamheid en circulaire economie	• -	• -
Samenwerking MRA	• De forenzenstroom naar omliggende werkgebieden (voornamelijk Amsterdam) zal toenemen. Forenzen die de stad uitgaan hebben een natuurlijke voorkeur voor de trein; forenzen die de stad inkomen hebben een natuurlijke voorkeur voor de auto. Uitgaande van 5.000 gecreëerde banen tot 2030 levert dat 1.000 - 1.700 autobewegingen, 700 - 1.200 treinreizigers, 600 - 1.000 busreizigers en 700 - 1.100 fietsers op naar de werkgebieden. • Haarlemse economie wordt relatief nog meer afhankelijk van consument-verzorgende sectoren en daarmee van de centrumfunctie van Haarlem in het westelijk deel van de MRA.	• Regionale afstemming mobiliteitsagenda is nodig door vergroten treincapaciteit, ontmoedigen van de auto en realiseren van goede verbindingen woongebieden (ook buiten Haarlem) naar werkgebieden. Oplossingen zijn verbeterde OV-verbindingen tussen omliggende kernen en werklocaties in Haarlem en voldoende treincapaciteit tussen Haarlem en de Amsterdamse stations.
Triple helix-aanpak	• -	• -

³¹ Daarnaast zullen ook de overige bestaande bedrijven naar verwachting groeien en daarmee een ruimtevrage hebben, maar deze zijn in deze berekening niet meegenomen.

³² Een creatief werkterrein kenmerkt zich door karakteristiek vastgoed, modulaire ruimten en bij voorkeur lagere huurprijzen. Denk aan prikkelende locaties als de Koepel, Haarlemmerstroom en het Slachthuissterrein.

³³ Onder consument-verzorgende sectoren vallen sectoren die in de regel meegroeien naar gelang het aantal inwoners in het verzorgingsgebied, zoals (detail)handel, horeca, onderwijs, zorg, cultuur, sport en recreatie.

GEMEENTELIJKE 'KNOPPEN OM AAN TE DRAAIEN' – HOE MAAKBAAR IS DE ECONOMIE?

Gemeenten kunnen in de uitvoering van hun ruimtelijk-economisch beleid niet alles precies sturen zoals ze wellicht zouden willen. In een bestemmingsplan mag bijvoorbeeld niet zonder meer een bedrijfssector uitgesloten worden. Daar moet een goede ruimtelijke aanleiding voor zijn. Bijvoorbeeld omdat de infrastructuur de vervoersbewegingen niet aan kan, omdat een functie qua omgevingshinder niet past of omdat het toestaan leidt tot onaanvaardbare leegstand op andere plekken.

Alleen bij volledig grondeigendom heeft de gemeente volledig regie, maar in veel gevallen is dat juist versnipperd. Dan is een gemeente veelal aangewezen op haar ruimtelijk instrumentarium ('hard sturen') en onderhandeling met partijen door het realiseren van push- en pullfactoren ('zacht sturen'). Bovendien is het verstandig om er rekening mee te houden dat bedrijven zich niet zomaar ergens vestigen. Daarbij houden zij rekening met meer zakelijke factoren, zoals locatie ten opzichte van toeleveranciers, afnemers en herkomst van het personeel, maar ook met bijvoorbeeld traditie en gevoel.

Ter overzicht en inspiratie, het gemeentelijk instrumentarium biedt wel enige handvatten om het juiste bedrijf naar de juiste plek te bewegen en de beschikbare ruimte op bedrijventerreinen zo efficiënt mogelijk te benutten:

- **Aanpassen van de bestemmingsplannen** – Bestemmingsplannen kunnen op ruimtelijk aspecten sturing geven. Sectoren uitsluiten kan dus alleen als daar een goede ruimtelijke reden voor is. Dat ligt vast in nationale en Europese wetgeving. Wel kan in bestemmingsplannen bijvoorbeeld gewerkt worden met voorwaardelijke verplichtingen of andere ruimtelijke vereisten om bijvoorbeeld bouwen in de hoogte of verduurzaming te stimuleren.
- **Afsluiten van ontwikkelovereenkomsten** – Met grondeigenaren kan de gemeente wel aanvullende afspraken maken over het ontwikkelprogramma, bijvoorbeeld in een anterieure of posterieure overeenkomst, of in een ontwikkelovereenkomst.
- **Zorgen voor de juiste randvoorwaarden** – Daarnaast kan de gemeente voor de juiste randvoorwaarden zorgen. Bijvoorbeeld door het uitdragen van een gebiedsprofiel, het realiseren van een ontmoetingsplek of het sturen op een specifieke functiemix.

4 Ontwikkelscenario's voor de EVH

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste keuzes beschreven die meespelen bij het behalen van de doelstelling van 0,4 banen per inwoner. De keuzes volgen uit de analyse die in de vorige hoofdstukken is beschreven, en zijn omschreven aan de hand van de thema's die in de economische visie centraal staan: woon-werkbalans, gezonde arbeidsmarkt, duurzaamheid en circulaire economie, samenwerking MRA en triple helix.

Binnen deze thema's zijn twee keuzes onderscheiden. Samen bepalen deze keuzes wat de richting van de economische visie wordt. Het gaat om de keuze voor:

1. Het binnenhalen van welk type banen gaat de gemeentelijke capaciteit en inzet; en
2. De mate van inzet op ontwikkeling van de circulaire economie.

4.1 Twee richtingen om 0,4 banen per inwoner te behalen

Verdeling capaciteit en inzet 'knop om aan te draaien'

Primair ontstaat er bij de groei van de stad een behoefte aan consument-verzorgende bedrijvigheid, is in het vorige hoofdstuk geconstateerd. De maximaal verwachte groei van deze sectoren is echter niet voldoende om het gewenste ratio van 0,4 banen per inwoner te behouden, was de conclusie.

Ter volledigheid, niet alleen de consument-verzorgende sectoren groeien. Ook de perspectieven van de andere typen bedrijvigheid (business-verzorgend en stuwend) zijn overwegend positief. Dat betekent dat er de komende jaren waarschijnlijk her en der verzoeken komen van diverse bedrijven die willen verhuizen, groeien of zich nieuw willen vestigen in Haarlem. Dat gaat het over het gehele spectrum van bedrijven: van dienstverlening en kantoor-achtige bedrijven (zie verplaatsing van Dopper), tot logistiek, maakindustrie en andere traditionele sectoren. Ook zij hebben naar verwachting een groeiende ruimtevraag. Dat is op zichzelf dat voorzichtig met de huidige, waardevolle werklocaties en ruimte hierop moet worden omgegaan.

Niet alles is te sturen, maar niettemin is het een keuze waar de gemeentelijke capaciteit en inzet te prioriteren. In het bijzonder geldt dat voor de business-verzorgende en stuwende sectoren, omdat acquisitie het meeste invloed heeft op de vestigingsplaats van bedrijven uit deze sectoren. Vaak hebben deze bedrijven namelijk een bovengemeentelijk verzorgingsgebied, en kiezen zij voor de regio of gemeente met de beste propositie. Daar komt de focus van het regionaal en lokaal acquisitiebeleid om de hoek kijken.

Twee richtingen om 0,4 banen per inwoner te behouden: kennisintensief en circulair

Aan de hand van de analyse van 'aantrekkelijke sectoren' zijn er op hoofdlijnen twee acquisitierichtingen te onderscheiden. Beide richtingen zijn kansrijk om tot de gewenste ratio van 0,4 banen per inwoner te komen, maar ze onderscheiden zich van elkaar in type mensen, omvang en type van de ruimteclaim en randvoorwaarden.

1. Inzetten op de sectoren die qua opleidingsniveau goed aansluiten op de werkzame beroepsbevolking in Haarlem: advisering en zakelijke dienstverlening, ICT en overige kennisintensieve bedrijvigheid, zoals kennisintensieve afdelingen van bedrijven, zoals R&D-afdelingen en (hoofd)kantoorfuncties, of bedrijven die binnen hun sector bovengemiddeld kennisintensief zijn, zoals gerobotiseerde industrie en logistiek.
2. Inzetten op bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie. Met name de service-economie en 'waste management' hebben een positief marktperspectief in Haarlem, maar in feite gaat het ook om bijvoorbeeld reparatie en revisie.

Tabel 8: Effecten en/of randvoorwaarden richting 1 ('kennisintensief')

	Effecten	Randvoorwaarden
Woon-werkbalans	80.000 m² netto grondgebruik per 1.000 banen. Ongeveer 30 - 35% ruimtewinst mogelijk door intensiever ruimtegebruik; 15 - 20% ruimtewinst mogelijk door anders parkeren. Bij maximaal intensiveren kan zo gezien een grondgebruik van 36.000 m² per 1.000 banen worden gerealiseerd.	- Voorkeurslocaties: kantoorlandschap³⁴, creatief werkterrein en woonwijken. Goede OV-bereikbaarheid is een vereiste³⁵. Interessant om bijvoorbeeld het zuidelijk deel van de Waarderpolder als werkgebied te intensiveren. De ruimtevrage past op zichzelf qua aard vrijwel volledig in gemengde woon-werkgebieden. - Voor 15 - 20% van de ruimtevrage zijn specifiek bedrijfsverzamelgebouwen of werken-aan-huis de meest passende oplossing (ZZP'er).
Gezonde arbeidsmarkt	Iedere 1.000 banen omvat gemiddeld 210 lager opgeleiden, 175 middelbaar opgeleiden en 615 hoger opgeleiden. Daarmee wordt de gemeentelijke mismatch tussen beroepsbevolking en beschikbare banen verkleind.	-
Duurzaamheid, circulaire economie en digitalisering	-	Goede digitale bereikbaarheid van de gebieden (glasvezel; 5G) van werklocaties noodzakelijke randvoorwaarde.
Samenwerking MRA	De forenzenstroom naar omliggende werkgebieden (voornamelijk Amsterdam) zal relatief afnemen, maar in absolute aantallen nog wel toenemen. Forenzen die de stad uitgaan hebben een natuurlijke voorkeur voor de trein; forenzen die de stad inkomen hebben een natuurlijke voorkeur voor de auto. Iedere 1.000 banen leidt tot gemiddeld 333 autobewegingen, 250 treinreizigers, 200 busreizigers en 217 fietsers naar de werkgebieden.	- Regionale afstemming mobiliteitsagenda nodig voor vergroten treincapaciteit, ontmoedigen van de auto en realiseren van goede verbinding woongebieden (ook buiten Haarlem) naar werkgebieden. - Positionering werklocaties in MRA-verband is relevant, vanwege potentiële concurrentie met dienstverleningsgebieden in Amsterdam. Goede locaties en een eigen, uniek profiel versterkt de weerbaarheid van de locaties in economisch mindere perioden. - Capaciteit nodig voor accountmanagement voor bestaande bedrijven, marketing en acquisitie-inspanningen om kennisintensieve afdelingen daadwerkelijk naar Haarlem te bewegen. Groei doet zich niet autonoom voor. Dit wordt bij voorkeur op regionaal niveau georganiseerd om slagkracht te vergroten, bijvoorbeeld via een regionale ontwikkelingsmaatschappij.
Triple helix-aanpak	-	Gezamenlijke inzet op behouden, opleiden en aantrekken van arbeidspotentieel (inzet op onderwijs; quality of life) en samenwerking met overige bedrijven en kennisinstellingen (universiteit, ook regionaal). Denk hierbij ook aan de rol van een (toekomstige) universiteit, hbo en mbo in de ontwikkelingen.

³⁴ Een kantoorlandschap kenmerkt zich door modern vastgoed, energielabel A, een groene omgeving, horec afaciliteiten nabij (evt. binnenstad) en nabijheid van een intercystation.

³⁵ Achtergrond: de kantorenmarkt als geheel is krimpende - er zijn kwantitatief teveel m2. Voornamelijk is er sprake van een kwalitatieve mismatch. De 'klassieke' locaties aan de snelwegen en uitvalswegen nog altijd veel leeg, terwijl moderne stationsomgevingen in de regio met een tekort aan kantoor-m2 kampen. Daarnaast richt de vraag zich niet zozeer op het klassieke, monofunctionele kantorenlandschap, maar op mixed use-gebieden en vastgoed met karakter.

Tabel 9: Effecten en/of randvoorwaarden ontwikkelperspectief 2 ('circulaire hub')

	Effecten	Randvoorwaarden
Woon-werkbalans	• 215.000 m² netto grondgebruik per 1.000 banen. Ongeveer 20 - 25% ruimtewinst mogelijk door intensiever ruimtegebruik; 25 - 30% ruimtewinst mogelijk door anders parkeren. Bij maximaal intensiveren kan zo gezien een grondgebruik van 96.750 m² per 1.000 banen worden gerealiseerd.	• Voorkeurslocatie: monofunctioneel bedrijventerrein of een locatie met ruimte voor omgevingshinder en lagere beeldkwaliteit. Multimodale bereikbaarheid voor goederen is een pré, maar geen vereiste. 'Experimenteerruimte' is wenselijk voor laagdrempelige initiatieven. De ruimtevrage past niet in gemengde woon-werkgebied.
Gezonde arbeidsmarkt	• Iedere 1.000 banen omvat gemiddeld 660 lager opgeleiden, 150 middelbaar opgeleiden en 190 hoger opgeleiden. Daarmee wordt de gemeentelijke mismatch tussen beroepsbevolking en beschikbare banen vergroot.	• -
Duurzaamheid, circulaire economie en digitalisering	• -	• Voor succesvolle opschaling van circulaire economie is een concreet, breed programma met (pilot)projecten essentieel. Dat programma wordt bij voorkeur samen met ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen uitgevoerd en heeft bij voorkeur regionaal draagvlak.
Samenwerking MRA	• De forenzenstroom naar omliggende werkgebieden (voornamelijk Amsterdam) zal relatief afnemen, maar in absolute aantallen nog wel toenemen. Forenzen die de stad uitgaan hebben een natuurlijke voorkeur voor de trein; forenzen die de stad inkomen hebben een natuurlijke voorkeur voor de auto. Iedere 1.000 banen leidt tot gemiddeld 360 autobewegingen, 130 treinreizigers, 270 busreizigers en 240 fietsers naar de werkgebieden.	• Regionale afstemming mobiliteitsagenda nodig voor vergroten treincapaciteit, ontmoedigen van de auto en realiseren van goede verbinding woongebieden (ook buiten Haarlem) naar werkgebieden. • Regionale bundeling en organisatie van reststromen (kwantiteit, kwaliteit en betrouwbaarheid) is essentieel in dit scenario. Dit moet in ieder geval op regionaal niveau georganiseerd worden; Haarlem heeft op zichzelf in te weinig draagkracht (m.u.v. grote partijen, zoals NS). • Het vestigen van dergelijke, grotere circulaire activiteiten in Haarlem zorgt voor toenemende logistieke bewegingen. Primair zal dat belastend zijn voor het wegennet, maar een <i>modal shift</i> naar watervervoer is een reële optie. • Capaciteit nodig voor accountmanagement voor bestaande bedrijven, marketing en acquisitie-inspanningen om circulaire activiteiten daadwerkelijk naar Haarlem te bewegen. Groei doet zich niet autonoom voor. Dit wordt bij voorkeur op regionaal niveau georganiseerd om slagkracht te vergroten, bijvoorbeeld via een regionale ontwikkelingsmaatschappij.
Triple helix-aanpak	• -	• Circulaire en duurzame productietechnieken en businesscases bevinden zich vaak nog in een ontwikkelingsfase. Dat betekent dat de ontwikkeling gepaard moet gaan met een hoge mate van samenwerking tussen bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden. Voor het opzetten van succesvolle pilotprojecten wordt idealiter samen met triple helix-partners budget en capaciteit gevonden.

WAT GEBEURT ER IN DE ONTWIKKELZONES?

Tot zover is vooral geschreven over de aanvullende banen die Haarlem nodig heeft om het ratio van 0,4 banen per inwoner te behouden bij de groei van de stad. Eerder is dat beeld al genuanceerd met de notie dat ook de perspectieven van de andere typen bedrijvigheid (business-verzorgend en stuwend) overwegend positief zijn. Dat ook deze sectoren een ruimtevrage hebben, en dat dat een reden is om voorzichtig om te gaan met de huidige, waardevolle werklocaties en de beschikbare ruimte daar.

Het vraagstuk dat daarop volgt is hoe om te gaan met de huidige bedrijvigheid in de ontwikkelzones. Als deze met haar banen verdwijnt door de ontwikkeling van woningbouw alhier, wordt de opgave om het ratio van 0,4 banen per inwoner nog groter. Op dit moment zijn er in de ontwikkelzones 5.538 banen gehuisvest³⁶; het gaat dus om een forse potentiële opgave. Mogelijk kan een deel daarvan op de bestaande locatie blijven zitten, maar zonder beleidsinzet is de kans reëel dat een groot deel van de bestaande bedrijven niet past in de nieuwe plannen. De combinatie van traditionele bedrijvigheid (niet-kantoren) en woningbouw is namelijk een combinatie die ontwikkelaars zonder interventie van buiten niet snel zullen realiseren. Het maakt het vastgoed namelijk moeilijker verhuur- of verkoopbaar en levert over het gehele plan een lagere opbrengst op.

Uit een eerste grove inschatting blijkt dat met maximale inspanningen alsnog minimaal 1.515 banen elders ingevuld moeten worden³⁷, omdat deze bedrijvigheid qua aard nou eenmaal moeilijk mengt met woningbouw³⁸. Maximaal 4.023 banen kunnen in dat geval behouden blijven, uitgaande van de bestaande bedrijven. Tegelijkertijd leert de ervaring op ontwikkellocaties elders - zoals de Binckhorst in Den Haag en Schieoevers in Delft - dat deze cijfers weerbarstiger zijn. Vanwege de behoefte van bedrijven aan bijvoorbeeld groeiperspectief en clustering, financiën en stedenbouwkundige inpassing dat slechts 10 tot 20% van de bedrijven daadwerkelijk op een gemengde woon-werklocatie past. In dat geval moeten 4.430 tot 4.984 banen elders ingevuld worden, en kunnen er 554 tot 1.108 banen in de gebied behouden blijven. Op dit moment is afgesproken dat minimaal 15% van het aantal banen terugkeert in de ontwikkelzones.

³⁶ Bron: LISA (2018)

³⁷ De ruimtebehoefte van deze banen hangt af van de invulling: komt er een vergelijkbare baan voor terug, of zet de gemeente in op andere banen? Zie daarvoor de keuzes en kengetallen uit de ontwikkelscenario's.

³⁸ Inschatting op basis van aard, omvang en verkeer aantrekkende werking van bedrijven binnen de verschillende SBI-sectoren. Financiële mogelijkheden en analyse op casusniveau nog niet uitgevoerd.

4.2 Mate van inzet op ontwikkeling circulaire economie

Los van de prioritering in acquisitiecapaciteit en -inzet, kan ook in algemene zin meer of minder inzet worden gepleegd op de transitie naar de circulaire economie. Het gaat dan niet om het aantrekken van specifieke bedrijven - dat is in de vorige keuze meegenomen - maar om de bereidheid om samen met bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen de schouders onder de transitie wil zetten. Dan gaat het bijvoorbeeld om het stimuleren van kennisontwikkeling, en onderzoek en ontwikkeling van een nieuwe technologie. Of het gaat om het helpen van bestaande bedrijven om de kringloop van hun producten te sluiten.

Deze keuze gaat dan ook niet over een ruimteclaim - nogmaals, dat zat in de vorige keuze - maar over verdere verdeling van gemeentelijke capaciteit en inzet. Uitgangspunt van onderstaande keuze richtingen is dat het stimuleren van de circulaire economie een streven is dat terugkomt in de economische visie.

Op hoofdlijnen zijn er twee mogelijke houdingen te onderscheiden:

1. Een passieve houding, waarin de gemeente zich beperkt tot haar formele taken en hiermee in de juiste randvoorwaarden voorziet. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het opstellen van een passend bestemmingsplan, ondernemers helpt in vergunningsprocedures, en marktpartijen wegwijst in het woud van regels opdat zij zonder bureaucratische belemmeringen aan de slag kunnen.
2. Een actieve houding, waarin de gemeente mee-ondernemt, mede risico draagt en budget en capaciteit inzetten voor het stimuleren van de transitie van de circulaire economie.

Tabel 10: Effecten en/of randvoorwaarden voor houding 1 ('passief')

	Effecten	Randvoorwaarden
Woon-werkbalans	• -	• -
Gezonde arbeidsmarkt	• -	• -
Duurzaamheid en circulaire economie	• De circulaire economie ontwikkelt zich alleen bottom-up, vanuit bestaande projecten en individuele initiatieven die op casusniveau ondersteund worden.	• De gemeente beperkt zich tot het bieden van de kaders, bijvoorbeeld door het opstellen van een ontwikkelvisie, passend bestemmingsplan en gronduitgiftebeleid voor het C-district. • De gemeente wijst marktpartijen de weg in het woud van regels en maakt hen attent op provinciale en landelijke subsidieregelingen die voor hen aantrekkelijk zijn.
Samenwerking MRA	• -	• -
Triple helix-aanpak	• -	• -

Tabel 11: Effecten en/of randvoorwaarden voor houding 2 ('actief')

	Effecten	Randvoorwaarden
Woon-werkbalans	-	-
Gezonde arbeidsmarkt	-	-
Duurzaamheid en circulaire economie	De kansen op versnellen van de transitie naar de circulaire economie en het verduurzamen van productketens in Haarlem en de regio worden groter.	Opstellen van een concreet, breed programma met (pilot)projecten. Eventueel draagt de gemeente risico in deze projecten, al dan niet financieel of in natura. Het programma van (pilot)projecten geniet regionaal draagvlak en wordt samen met ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen gefinancierd en uitgevoerd.
Samenwerking MRA	Afstemming en samenwerking worden relevanter, vanwege regionale functie van dergelijke bedrijven.	Capaciteit nodig voor accountmanagement voor bestaande bedrijven, marketing en acquisitie-inspanningen om circulaire daadwerkelijk naar Haarlem te bewegen. Idealiter op regionaal niveau georganiseerd om slagkracht te vergroten, bijvoorbeeld via het uitbesteden van de acquisitie- en marketingactiviteiten aan een regionale ontwikkelingsmaatschappij.
Triple helix-aanpak	Afstemming en samenwerking worden relevanter, vanwege ontwikkelstatus van technologie en businesscases (veelal in onderzoeks- en ontwikkelingsfase).	Een actieve rol van de gemeente slaagt alleen als deze beantwoord wordt met een mede-investering van marktpartijen³⁹. Bovendien moeten marktpartijen de concrete agenda bepalen, opdat de gemeente niet voor ondernemer gaat spelen. Dat is een rol die de gemeente namelijk niet past. Het programma moet samen met ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen gefinancierd en uitgevoerd worden.

³⁹ Dat heeft onder meer onderzoek naar publieke investering in de economische waarde van bedrijventerreinen eerder uitgewezen.

5 Conclusies

De analyses uit deze rapportage zijn toegeschreven naar de verschillende ontwikkelscenario's die erop zijn gericht om de ratio van 0,4 baan per inwoner te behouden. De beantwoording van de initiële onderzoeksvragen zitten impliciet in voorgaande analyses, maar zijn hierin nog niet expliciet gemaakt. Hieronder vindt u een beknopt overzicht van de beantwoording van de onderzoeksvragen.

Welk type banen is nodig in Haarlem; en welke ruimteclaim, positionering en randvoorwaarden horen daarbij?

Vooropgesteld, deze vraag kan vanuit verschillende perspectieven worden beantwoord, bijvoorbeeld: wat past bij de beroepsbevolking; wat is nodig om de stad te laten functioneren (quality-of-life); wat is nodig om als Haarlem koploper te laten zijn op de circulaire economie; etc. In dit onderzoek is primair gekeken welke banen kansrijk zijn voor Haarlem: welke sectoren groeien, en is Haarlem hiervoor aantrekkelijk?

Vervolgens is deze vraag dan op meerdere niveaus beantwoord:

- Om de groei in het aantal inwoners te faciliteren is in beginsel 3.000 tot 5.000 banen nodig in de consument-verzorgende sectoren. Daaronder vallen sectoren als (detail)handel, horeca, onderwijs, zorg, cultuur, sport en recreatie, die op hun beurt weer meewegen in de quality-of-life score van een gemeente of stad.
- Daarnaast zijn twee verschillende doelgroepen kansrijk: (1) kennisintensieve bedrijvigheid en (2) bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie, niet zijnde kennisintensieve activiteiten. Beide doelgroepen appelleren op een eigen manier aan een ambitie van Haarlem. De doelgroep kennisintensieve bedrijvigheid – waaronder vooral dienstverlening en onderzoek valt – draagt bij aan het verkleinen van de mismatch tussen opleidingsniveau van de beroepsbevolking en gevraagd opleidingsniveau bij de beschikbare banen. De doelgroep bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie, niet zijnde kennisintensieve activiteiten, vergroot de mismatch juist (maar is op een andere manier van waarde).
- Tot slot draagt ook de groei van bestaande bedrijven bij aan de stad, in het bijzonder omdat daarmee bedrijven met een bewezen bijdrage aan de Haarlemse economie hun effect hierop kunnen vergroten. Deze doelgroep maakte geen onderdeel uit van dit onderzoek.

Al deze nieuwe banen brengen een aanvullende ruimteclaim met zich mee.

- Bij maximale beleidsinzet op intensief ruimtegebruik is minimaal 157.500 m² (3.000 consument-verzorgende banen) + 80.000 m² (per 1.000 kennisintensieve banen) aan ruimte nodig, die voor een belangrijk deel in gemengde woon-werkgebieden kan worden ingevuld.
- Indien de insteek is om een circulaire hub te ontwikkelen, zal naast de consument-verzorgende ruimteclaim (157.500 m²) – uitgaand van maximaal intensiveren – een additionele vraag van 96.750 m² per 1.000 circulaire banen ontstaan. Invulling in gemengde woon-werkgebieden komt slechts sporadisch voor.

Aanvullend, niet gekwantificeerd in dit onderzoek, komt nog een ruimteclaim als gevolg van uitplaatsing van banen/bedrijven die niet in de ontwikkelzones kunnen blijven en autonome groei van bestaande bedrijven.

Een onderscheidende regionale positionering en profilering is een belangrijke succesvoorwaarde om een nieuwe doelgroep naar Haarlem te trekken, zoals kennisintensieve bedrijvigheid en bedrijven die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie, niet zijnde kennisintensieve activiteiten. Het loont om hier in de regionale strategieën aandacht aan te besteden; evenals de acquisitie daaropvolgend te organiseren in een regionaal acquisitieorgaan.

Wat leveren bedrijven de stad op?

Bedrijven in verschillende sectoren kennen verschillende multipliers. Deze multiplier omvat de indirect gecreëerde werkgelegenheid door bedrijven. Grofweg gezien betekent een multiplier van 1,5 dat er 0,5 arbeidsplaats aan indirecte werkgelegenheid gecreëerd wordt als gevolg van 1 baan in een bepaalde sector.

Indirecte werkgelegenheid ontstaat omdat bedrijven vaak activiteiten, die niet tot hun 'core business' vallen, uitbesteden aan andere bedrijven. Denk hierbij aan activiteiten zoals schoonmaak- of cateringbedrijven, financiële en juridische dienstverlening, beveiliging of onderhoudscontracten van vastgoed. Deze spin-off werkgelegenheid komt vaak uit de directe regio. Daarmee zorgt de vestiging voor een bedrijf voor een zekere clusterkracht.

Tabel 12: wat leveren bedrijven de stad op? (Kengetallen)

Sectorverdeling op basis van SBI	Toegevoegde waarde per arbeidsplaats, per jaar (in agglomeratie Haarlem)	Indirecte werkgelegenheid per arbeidsplaats (multiplier)	Innovatiekracht per arbeidsplaats (investeringen R&D)
A. Landbouw	€ 30.000	1,45	€ 1.110,70
B. Delfstoffenwinning	€17.857	1,27	-
C. Industrie	€ 99.318	1,38	€ 5.724,40
D. Energievoorziening	€155.357	1,34	€ 590,09
E. Waterbedrijven en afvalbeheer	€194.196	1,34	€ 257,11
F. Bouwnijverheid	€ 93.333	1,7	€ 408,43
G. Handel	€ 59.790	1,39	€ 261,27
H. Vervoer en opslag	€ 70.909	1,5	€ 4,89
I. Horeca	€ 35.424	1,39	€ 3.473,53
J. Informatie en communicatie	€ 99.524	1,41	€ 1.147,72
K. Financiële dienstverlening	€ 105.714	1,38	€ 898,05
L. Verhuur en handel van onroerend goed	€ 992.857	1,4	-
M. Specialistische zakelijke diensten	€ 108.710	1,4	-
N. Verhuur en overige zakelijke diensten	€ 41.667	1,4	-
O. Openbaar bestuur en overheidsdiensten	€ 102.258	1,23	-
P. Onderwijs	€ 60.476	1,23	-
Q. Gezondheids- en welzijnszorg	€ 43.509	1,57	-
R. Cultuur, sport en recreatie	€ 55.357	1,41	-
S. Overige dienstverlening	€ 49.444	1,37	-

Bron: CBS, 2018. Bewerking Stec Groep

Wat levert een toekomstige universiteit op?

De directe werkgelegenheid van universiteiten bedraagt voor brede universiteiten gemiddeld 150 fte per 1.000 studenten; voor technische universiteiten bedraagt deze 240 fte per 1.000 studenten. Het merendeel is wetenschappelijk, hoger opgeleid personeel.

Daarnaast is er nog sprake van indirecte werkgelegenheid. Deze doet zich vooral voor als gevolg van dienstverlening die de universiteit extern inhuurt. Vaak is deze indirecte werkgelegenheid afkomstig uit dezelfde regio. Het gaat bijvoorbeeld om beveiliging, schoonmaak, onderhoudscontracten en juridische en financiële dienstverlening. Op basis van de huidige kengetallen kan worden uitgegaan van een indirecte werkgelegenheid van 35 à 40 fte per 1.000 studenten.

Onderzoek wijst uit dat de aanwezigheid van de universiteit een positief verband heeft met het aantal start-ups dat zich in een regio vestigt. Voor een belangrijk deel is dat verband oorzakelijk: start-ups komen voort uit universitair onderzoek. In het algemeen geldt dat bèta-opleidingen, en daarmee technische universiteiten, relatief meer start-ups voortbrengen dan andere opleidingen.

Gemiddeld brengt een universiteit 2 start-ups per jaar per 1.000 studenten voort. Daarbij gaan we uit van het formele aantal uit de universitaire start-up ondersteuningsprogramma's en -netwerken. Het daadwerkelijke aantal kan daarmee licht hoger uitvallen.

Hoe kunnen we de bestaande woon-werkbalans behouden en wat is de meest ideale woon-werkbalans voor de stad?

Een ideale woon-werkbalans bestaat objectief niet, maar een gegeven is wel dat een woon-werkbalans dichterbij 1-op-1 (banen t.o.v. beroepsbevolking) in potentie de kortste woon-werkafstanden met zich meebrengt, en daarmee ook de minste impact op bijvoorbeeld congestie of benodigde OV-capaciteit.

Tegelijkertijd is een zelfvoorzienende gemeente niet noodzakelijkerwijs het beste streefbeeld. Zoals landen zich specialiseren – en bijvoorbeeld kennisintensief werk niet in lagelonenlanden wordt uitgevoerd – zo hebben ook gemeenten en regio's een eigen specialisatiegraad. Circulaire economie is bijvoorbeeld bij uitstek een activiteit die gemeenten niet ieder voor zich, maar juist op regionaal niveau op moeten pakken om voor bedrijven tot interessante businesscases te komen. Vanuit dat perspectief is het interessant om vooral op regionaal niveau de woon-werkbalans te bewaken, gelijksoortige en -gezinde bedrijven te clusteren (en hiermee efficiëntievoordelen te behalen als ook de bestaande ruimte zorgvuldiger te gebruiken) en te zorgen voor goede, groene verbindingen tussen werklocaties en tussen woon- en werklocaties.

Wat is de impact van de groei van de stad demografisch gezien?

In een beleidsarm scenario is er behoefte aan ongeveer 6.000 aanvullende banen tot en met 2030. In een beleidsrijk scenario ('Groei van de stad') is die behoefte 8.000 aanvullende banen tot en met 2025 en 12.000 banen tot en met 2040.